

VÅRE
ROVDYR

Nr. 4/2010

Årgang 24

Forside:
Polarulv
i Canada.
Foto: Rune
Bjørnstad.

Bakside:
Isbjørn på
Svalbard.
Foto: Paul
Granberg.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Side 112
Nye revestreker

Side 114
Også faunakriminelle er dyktige med datamaskiner

Side 118
Transport og adopsjon av levende bytte-dyr hos havørn, kongeørn og jaktfalk

Side 124
Ulv i Skandinavia 2009–2010

Side 128
Ulvne ved Whitefish Lake

Side 134
Felles Fjellrev

Side 136
Mot 80 grader nord

Side 140
Yngleregistreringer av jerv i Norge i 2010

Side 145
Potensielt 7–8 år til måloppnåelse for bjørn

Flertallets nyttårsønske

Under et besøk i Namsos i midten av november presenterte Bård Vegar Solhjell SVs rovdypolitik. SVs syn på de store rovdyrene falt ikke i god jord hos enkelte ekstremister fra landbruksnæringen. Etter besøket i Nord-Trøndelag har Solhjell, etter sterk press fra rovdymotstandere, beklaget sine uttalelser om rovdyrforvaltningen. Og dessuten signalisert at partiet har åpnet for justeringer av rovdyrkursen. Så kan man jo lure på hva SV har funnet på nå.

En stortingspolitiker burde ha som rettesnor å tenke nasjonalt og se nasjonale verdier, men dessverre ser vi at enkelte politikere følger Senterpartiet i sin millimeterforvaltning av bl.a. rovdyrene og lar seg styre av et skrikende lite mindretall. Fremdeles er det et stort flertall av befolkningen (70 %) som vil ha rovdyr enten på samme nivå som i dag eller til og med økte bestander.

På tross av dette store flertallet er det politikere som vil frarøve befolkningen deler av det naturlige dyrelivet, eller redusere det til knapt ingenting. I tillegg har vi gjennom høsten sett at det foregår en utstrakt ulovlig jakt på ulv. Det siste tilfellet skjedde i Løten, men der tok jegerne feil og skjøt en hund. Tidligere på høsten ble ei elgbikkje skutt i Trysil. Her innrømmet jegeren at han trodde han hadde skutt en ulv. Forskerne har i flere år påpekt at den største dødsårsaken til ulv ligger i ulovlig jakt. Når man på toppen av dette får politikere som legger opp til en millimeterforvaltning av en rovdyrbestand som knapt er levedyktig, så er i høy grad ulven fortsatt i faresonen.

Et nyttårsønske måtte være å få åpnet øynene på noen politikere slik at de så verdien av rovdyrene i den norske faunaen.

Arne Flor

På sporet i Rendalen

– en naturopplevelse av de sjeldne

Bli med den anerkjente naturfotografen Arne Nævra inn i naturens verden gjennom kåseri og filmvisning

Det skjer på Åkrestrømmen i Rendalen lørdag 5. mars 2011

Hele helga vies til spennende opplevelser for dyre- og naturinteresserte med sporing, kåseri, film og sosialt samvær. I området er det ikke sjelden å komme over ulike spor tegn fra både gaupe og ulv. Lørdag kan dere bli med Erling Mømb fra FVR og Thomas Nilsen fra Turgleder ut i naturen for å se etter spor fra disse dyrene. Lørdagskvelden fylles Åkrestrømmen Flerbrukshus opp til en uforglemmelig kveld sammen med naturfotograf Arne Nævra med film, bilder, kåseri og god mat.

Bak arrangementet står økoturismebedriftene Spydspissen villmarksopplevelser og Turgleder med støtte fra Foreningen Våre Rovdyr og Naturvernforbundet i Hedmark.

Les mer om «På sporet i Rendalen» på www.spydspissen.no eller www.turgleder.com og meld deg på innen 25. februar 2011. Her får du også opplysninger om ulike pristilbud. Eventuelt kontakt Spydspissen på tlf. 90548863. Enkel overnatting i hytter, store lavvoer og hus.

PROGRAM

(med forbehold om endringer)

Fredag 4. mars

16.00–20.00 Innsjekking på Spydspissen Villmarksopplevelser i Flendalen
20.00 Middag, praktiske opplysninger og sosialt samvær i «Flenstua» hos Spydspissen Villmarksopplevelser

Lørdag 5. mars

07.30–09.00 Frokost i Flenstua
09.00–16.00 Sporing av ulike dyr og lunsj ute
18.00 Festkveld i Åkrestrømmen Flerbrukshus med kåseri og film av naturfotograf Arne Nævra. Tar vi ikke mye feil vil både bjørn, ulv og kjempestore elger skride over det store lerretet denne kvelden
20.00 Middag, pøbb og sosialt samvær i Kafé Gina på Åkrestrømmen Flerbrukshus

Søndag 6. mars

07.30–09.00 Frokost i Flenstua
09.00–10.00 Turgleder og Spydspissen presenterer hvordan vi arbeider for en økt forståelse for rovdyr i Kafé Gina
10.00–12.00 Hvordan ta de beste naturbildene? Arne Nævra forteller om egne erfaringer i Kafé Gina
12.00–13.00 Lunsj hos Kafé Gina på Åkrestrømmen Flerbrukshus og tilbakemelding fra dere som har vært deltakere
13.00–17.00 Salgsutstilling av naturfotografene Bjørn Brendbakken, Arne Nævra, Paul Granberg og Tore Nordberg i Åkrestrømmen Flerbrukshus

Folk kan hentes på Koppang Stasjon fredag og lørdag og kjøres tilbake på søndag for å rekke tog hjem. Sjekk togtider på www.nsb.no.

Nye revestreker

Tekst og foto: Karl Frafjord*

Alle enige om? Revevalper kommer sikkert også høyt opp på lista over «søte» dyr, og mange kan være svært troskyldige. Likevel, med tanke på hvor vanlig rødreven er i landet i forhold til hvor ofte man ser den, må man kunne konstatere at de fleste rødrever nok har en «naturlig» skepsis og tilbakeholdenhet overfor mennesker. Deres temmelig nattlige levesett bidrar til å redusere kontakten med folk. I Nord-Norge har vi fordelen av lyse netter om sommeren, slik at nattaktive dyr ikke kan skjule seg fullstendig. Disse bildene er tatt i Troms mellom kl. 03 og 05 den 4. juli i år.

Jeg bremsa raskt ned da jeg så en revevalp i veikanten, vel vitende om at rever helt plutselig kan finne på å krysse veien like framfor bilen. Jeg stansa bilen ved siden av valpen, som knapt tok notis av den, men fortsatte

* Tromsø Museum

med sitt. Eller rettere sagt, den gjorde ingen verdens ting, stod bare og så seg rundt. Antakelig venta den på at mor eller far snart kom med mat, eller kanskje den lette etter sine søsken. For i tur og orden dukka det opp flere valper langs veien, slik at jeg kunne telle fem stykker. Noen litt mer forsiktige enn andre riktignok, men en bil var tydeligvis ikke noe farlig for dem. Revehiet var sikkert ikke langt unna, for valpene var neppe mye mer enn seks uker gamle. Rødrevvalper kommer ut av hiet 3–4 uker gamle og pelsen er da ganske brunlig. De begynner imidlertid ganske snart å felle den første valpepelsen og får den typiske røde revepelsen, som disse hadde, allerede ved seks ukers alder. Valpene vokser raskt, men trenger likevel nesten et halvt år på å nå voksen vekt. Så dersom disse valpene ble født i mai, vil de ikke være fullt utviklet før i november.

Valpene rusla litt fram og tilbake og forsvant ofte inn i skogen, men la seg også til å sove i

veikanten eller like ved veien. I en periode lå fire valper ved veien. Noen ganger løp enkelte valper plutselig av gårde, men det var visst falsk alarm for ingen voksen rev kom med nattmat. I enkelte svært korte glimt lekte de litt, eller kanskje man heller skal beskrive det som kjærlig søskenkrangling? Rødrevvalper kan slåss ganske hissige for å etablere et dominanshierarki, og det å vise hvem som er «kongen på haugen» er kanskje en del av dette? Til slutt kom en voksen rev, men uten mat. Den kikket litt på bilen og forsvant så. Seinere kom den voksne reven tilbake, eller kanskje det var en annen, og den ga fra seg noen varselskrik. De valpene som jeg kunne se hoppa opp og løp rundt og lette etter den, delvis tett inntil bilen min. Mer opptatte av å finne sin forelder enn av den store trussel som han varslet om. Etter hvert som klokka nærmet seg 05 trakk valpene inn i skogen, antakelig til hiet. Natta var over for denne gang.

Også faunakriminelle er dyktige med datamaskiner

Norsk institutt for naturforskning fjerning av rovfuglrapporter førte ikke til at sensitive hekkeplassopplysninger straks ble utilgjengelige på internett

Av Viggo Ree

I forrige nummer av *Våre Rovdyr* ble det satt søkelys på tidenes gavepakke til faunakriminelle (Ree 2010). Norsk institutt for naturforskning (NINA) offentliggjør av detaljerte hekkeplassopplysninger for rødlistete rovfuglarter på internett hadde funnet sted til tross for at rapportene var unndratt offentlighet (Jacobsen 2009, Johnsen & Jacobsen 2003, Strann mfl. 2006). Den ene rapporten inneholdt lokalitetsnavn og fargekart med røde markeringer for i alt 243 kjente hekkeplasser for jaktfalk i de tre nordnorske fylkene etter 1990. Forfatterne hadde endog sørget for å oppgi nøyaktige UTM-koordinater for alle reirlokalteter (Strann mfl. 2006). Trolig har et par av rapportene vært tilgjengelige på internett i flere år. Den fjerde offentlighetsunndratte NINA-rapporten som var tilgjengelig på nettet dreide seg om slakt av ulike Origo-rapporter (Strann 2005).

Det var NRK Troms og Finnmark som brakte de nedslående opplysningene om NINAs behandling av hekkeopplysninger for rødlistete arter i vår nordligste landsdel. Allerde på morgenen den 26.8.2010 kom det radioinnslag med intervjuer på nyhetssendingene, og saken ble slått opp på distriktskontorets nettsider (Ballari & Norum 2010). Senere ble nyhetsmeldinger om saken inkludert i ulike fjernsynssendinger.

Økokrims vurderinger

Foreningen Våre Rovdyr (FVR) sendte den 31.8.2010 en anmeldelse av saken til Økokrim. I brevet ble bl.a. URL-adressen til jaktfalkrapporten (<http://www4.nina.no/c2002/archive/nina/skjulte%20rapporter/NINA%20Rapport/147.pdf>) og link til hurtigbuffer for å spore opp informasjon om den samme rapporten via internett oppgitt. I svarbrev fra Økokrim-sjef Trond Eirik Schea datert 1.9.2010 ble det opplyst at Økokrims oppgave er å etterforske og aktorere større, mer alvorlige og/eller prinsipielle saker om økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, og at enheten selv velger hvilke saker den skal ta under behandling. Det ble videre poengtert at målet er at miljøkriminalitet i størst mulig grad blir etterforsket og påtalt av de lokale politidistrikter, ikke minst ut fra enhetens begrensede kapasitet. Samtidig ble det opplyst at Økokrims rolle først og fremst er å gi politiet veiledning i hvordan slike saker bør behandles, og at det også vil være nødvendig at enheten i enkelte saker overtar etterforsknings- og/eller påtaleansvaret. Dette kan eksempelvis dreie seg om saker som er prinsipielle, omfattende eller med forgreining til utlandet. Avslutningsvis skrev Økokrim-sjefen: «Etter en totalvurdering, herunder at NINA har opplyst at

de straks fikk rettet opp i feilen, har jeg kommet til at det ikke er tilstrekkelig grunn til at ØKOKRIMs miljøteam iverksetter etterforskning av denne saken. Denne beslutning er derimot ikke til hinder for at saken anmeldes til lokalt politidistrikt.»

Økokrim legger med andre ord vekt på at det ikke er tilstrekkelig grunn for enheten å iverksette etterforskning fordi NINA «straks fikk rettet opp feilen». Innen FVR blir dette sett på som en interessant grunnstilling. Det er to forhold som gjør denne argumentasjon bemerkelsesverdig. For det første er det mye som tyder på at to av rapportene har vært tilgjengelige på internett i mange år. Dette er spesielt alvorlig for jaktfalkrapportens vedkommende. Rapportene var ikke linket fra NINAs offisielle nettsider, men alle lå i en mappe på en av institusjonens webservere som var tilgjengelige fra internett. Dermed kunne enhver nettbruker søke opp rapportene med alle detaljerte hekkeplassopplysninger ved søk på f.eks. Google. Via webloggene kan man i ettertid spore opp ulike IP-adresser til de som har vært inne på rapportene. Selv om dette ikke skulle representere et stort antall personer, er potensialet betydelig i forhold til lagring og videre spredning. Det holder at én enkelt person har lastet ned rapportene med tanke på senere forsendelse av opplysningene til f.eks. faunakriminelle miljøer i både Norge og utlandet.

Slettete opplysninger ble ikke straks utilgjengelige

Det andre interessante momentet i tilknytning til Økokrims grunnstilling for ikke å iverksette etterforskning gjelder det etter-

Om lag hundre skandinaviske jaktfalkere ble beslaglagt i Tyskland i 1992. Av disse var minst 36 fra Norge. Denne ungfuglen ble tatt i et reir sommeren 1992 i Tydal i Sør-Trøndelag. Dette var før man kunne få hjelp av internett til faunakriminell virksomhet. Foto: Terje Axelsen.

Fra beslaget av levende rovfugler på Galterud i Sør-Odal, Hedmark den 13.11.1990. Rovviltkonsulent Odd Frydenlund Steen hos Fylkesmannen i Telemark tar hånd om to av de voksne jaktfalkene som ble oppbevart på en låve. Foto: Viggo Ree.

følgende hendelsesforløp. Også etter at NINA «fikk rettet opp feilen» var det fullt mulig for både faunakriminelle og andre å søke opp de sensitive hekkeopplysningene på internett. Selv om mappen med rapportene ble fjernet på NINAs webserver, var det i de etterfølgende uker fullt mulig å spore opp f.eks. UTM-koordinatene for de 243 jaktfalklokalitetene i Nord-Norge. I over en måned etter at NINA fjernet rapportene fra webserveren var det via bufring enkelt å søke opp ekstra rapporttekst på Google. Jeg er ingen dataekspert. Snarere tvert i mot. Men å spore opp såkalt slettet informasjon på nettet var noe av det første jeg lærte meg da jeg fikk tilgang til internett på slutten av 1990-tallet. Ved kopiering og innliming av tekst kan man raskt rekonstruere alt som har stått i bl.a. tidligere nettilgjengelige pdf-rapporter. Det tok bare rundt en time å søke opp samtlige 243 UTM-koordinater for de nordnorske jaktfalklokalitetene. Jeg er kjent med at folk utenfor FVR også fant fram til disse opplysningene ved hjelp av hurtiglager hos Google i hvert fall så sent som 19.9.2010. Disse søkene har ikke satt spor etter seg på NINAs logger på webserveren.

Det er all grunn til å tro at også faunakriminelle i Norge og andre land er kjent med disse enkle søkemethodene. At de sensitive hekkeplassopplysningene for eksempelvis jaktfalk i Nord-Norge har kommet i gale hender er derfor svært sannsynlig. Et slikt

scenario vil kunne ødelegge for arten i denne delen av landet for all framtid. Det er dette som gjør denne saken særdeles alvorlig. Derfor er Økokrims henvisning til at NINA «straks fikk rettet opp feilen» en overraskende grunnstilling for ikke å iverksette etterforskning. Særlig sett i lys av at konsekvensene kan dreie seg om uopprettelige skader. I mailhenvendelse fra FVRs informasjonskonsulent til Økokrim-sjef Trond Eirik Schea den 24.9.2010 ble det orientert om mulighetene for enhver til å spore opp de 243 UTM-koordinatene for jaktfalkhekkplasser i flere uker etter at mappen med rapportene ble fjernet på NINAs webserver. Selv om FVR tar det for gitt at også folk i Økokrim kjenner til enkel bufring ble det i mailen bedt om kommentarer til disse søkemethodene. Økokrim-sjefen har ikke svart på den skriftlige henvendelsen fra FVRs side.

Når de ansvarlige svikter

Diskusjonene omkring datalagring i faunaforvaltningssammenheng har pågått i flere år. Sentralt i denne forbindelse er oppfordringene til naturinteresserte mennesker om å sende inn sine registreringer av bl.a. rødlistearter. Hele tiden er det blitt gitt forsikringer om at mottatt materiale vil bli ivarettatt på skikkelig og forsvarlig vis. Virkeligheten viser noe annet. Ved flere tilfeller har vi sett at fortrolig informasjon kommer på avveier. Derfor er mange svært

tilbakeholdne med å bidra med fauna-registreringer, og noen vil ikke gi fra seg innsamlet materiale i det hele tatt. En av årsakene er at forholdene for de personer som har innsyn i beskyttet datamateriale endrer seg over tid. Når sikkerheten i tilknytning til NINAs lagring av sensitive hekkeplassopplysninger for rødlistearter i ulike rapporter har sviktet må man spørre hva som skal til for å ivareta denne type opplysninger i framtiden. Institusjonens manglende kontroller og uprofesjonelle arbeidsrutiner i forbindelse med databaser kan ha påført bl.a. jaktfalken uopprettelige skader. Det er altså de som er satt til å ta vare på opplysninger om de sjeldneste og mest verdifulle arter i norsk fauna som ikke makter å gjennomføre sine oppgaver. Derfor er det ikke merkelig at tilliten til dette systemet blir vesentlig svekket. Når man er ansvarlig for at UTM-koordinater for samtlige kjente jaktfalklokaliteter i Nord-Norge etter 1990 blir gjort tilgjengelig for en hel verden – faunakriminelle inkludert – er det oppsiktsvekkende at Økokrim har valgt ikke å iverksette en etterforskning. Mange har derfor spurt seg om involverte parter fullt ut har forstått alvorret og konsekvensene av en slik behandling.

Neddysing ingen farbar vei

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) har – etter å ha uttalt seg til bl.a. NRK om denne saken – skrevet brev til Direktoratet

Faunakriminelle får god hjelp av nordmenn som sørger for at opplysninger om jaktfalkhekkel plasser blir tilgjengelige på internett. Her voksne jaktfalker fra Norge i tysk fangenskap etter det store beslaget i 1992. Foto: Terje Axelsen.

samme tid ble det avdekket flere faunakriminelle saker hvor bl.a. norske jaktfalker var funnet i Tyskland. Både skutte fugler, jaktfalkegg og levende jaktfalker ble beslaglagt. En sak gjaldt fugler fra Norge funnet i tyske frysebokser (NTB 1991, Pedersen & Espedal 1991). Høsten 1992 meldte mediene om beslag av et stort antall levende jaktfalker fra Norge i Tyskland. Saken ble slått stort opp i pressen både dette og etterfølgende år (jf. bl.a. Falchenberg mfl. 1992, Jonassen 1993, Moan 1997, Aase 1992).

De siste årene har det gått lengre tid mellom hver gang det er oppslag om beslaglagte jaktfalker eller andre rovfuglarter i norske aviser. Det er ingen grunn til å tro at faunakriminaliteten av den grunn har blitt redusert. De som opererer ulovlig i norsk natur er bare blitt mer forsiktige i sitt illegale arbeid. Dette omfatter både folk fra utlandet og nordmenn. Det er ingen grenser for hva folk finner på for å svike sitt land i faunasammenheng (jf. Ree 1987), og spesielt er de store nordnorske utmarksområder med flere sjeldne rovfugler utsatt (Asvall 2009). Nylig ble det kjent at dyppfysere i Hamar var funnet fulle av rovfugler og store rovviltarter (Christiansen & Hagen 2010, Svendsen 2010). Det forteller om betydelige kontaktnett og mange medhjelpere. Vedkommende var autorisert taxidermist, og domsavsigelsen i tingretten endte med bl.a. fengselsstraff. Faunakriminelle som utøver sin virksomhet i norsk natur får i dag også verdifull hjelp av naive ornitologer og folk i ulike offentlige etater som sprer opplysninger om hekkel plasser til rødlistete arter gjennom litteratur og internett.

Referanser

- Asvall, H. 2009. Lettest å stjele fugl i Nord-Norge. De fleste fugletyvne slipper unna, sier politiet. NRK Troms og Finnmark 23.6.2009 (http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/troms_og_finnmark/1.6666319).
- Ballari, A. & Norum, F. 2010. Forskningstabbe kan ha åpnet døra for fuglenappere. NRK Troms og Finnmark 26.8.2010 (http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/troms_og_finnmark/1.7264486).
- Bilet, M., Hagen, T. & Stokke, P. K. 1990. Rovfugl-beslaget ved Galterud. *Våre Rovdyr* 4 (4): 124–127.
- Christiansen, V. & Hagen, T. I. 2010. Fryseren full av døde rovdyr. NRK Hedmark og Oppland 10.11.2010 (http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hedmark_og_oppland/1.7374911).

Faunakriminaliteten fortsetter

For nøyaktig 20 år siden ble det beslaglagt flere jaktfalker i en låve på Galterud i Sør-Odal i Hedmark. I tillegg ble andre levende fugler funnet på gården. En rekke fredete fugler ble samtidig oppbevart i frysebokser på stedet, bl.a. ulike rovfugl- og uglearter (Bilet mfl. 1990, Torgersen & Hvattum 1990). Hovedpersonen ble senere dømt til bl.a. fengselsstraff (Ødegaard 1991). På

- Falchenberg, K., Jonassen, A. M. & Nissenlie, O. H. 1992. Bander med faunarøvere avslørt i Tyskland: Ribbet norske fuglere. *Aftenposten Morgen* 28.10.1992: 6.
- Folkestad, A. O. 2010. Det handler om tillit ... (Leder.) *Vår Fuglefauna* 33 (4): 152–153.
- Jacobsen, K.-O. 2009. Status for hubro (*Bubo bubo*) i Nord-Norge. *NINA Rapport* 526. 42 s.
- Johnsen, T. & Jacobsen, K.-O. 2003. Kongeørnregistrering i 2003. Lyngahalvøya og Hjertind-området, Troms fylke. *NINA Minirapport* 38. 24 s.
- Jonassen, A. M. 1993. 100 jaktfalker stjålet av tyske faunabander. Tyskere røvet 100 norske falker. *Aftenposten Morgen* 15.2.1993: 1, 4.
- Moan, H. I. 1997. Jaktfalker fri fra fangenskap. Jaktfalker fri etter fem års fangenskap. Mot lykkelig løsning på Norges største rovfugl-smugling. *Nationen* 20.3.1997: 1, 9.
- Norsk Telegrambyrå (NTB) 1991. Tyskere tømmer Norge for fugl. *NTBtekt* 7.3.1991.
- Opland, E. M. 2010. Frykter reirplyndrere vil utnytte nettglipp. *Adresseavisen* 21.10.2010: 4.
- Pedersen, H. & Espedal, J. T. 1991. Rovfuglplyndrer avslørt. *Verdens Gang* 8.3.1991: 21.
- Ree, V. 1987. De nye landssvikene. *Vår Fuglefauna* 10 (3): 177.
- Ree, V. 2010. Tidenes rovfugludåd. Norsk institutt for naturforskning med gavepakke til faunakriminelle. *Våre Rovdyr* 24 (3): 80–83.
- Solbakken, K. Aa. & Folkestad, A. O. 2010. *Sensitive faunao opplysninger på avveier – hvilken sikkerhet har databaser og andre stedfestede opplysninger om sårbare arter og forekomster i Norge*. Brev fra Norsk Ornitologisk Forening til Direktoratet for naturforvaltning av 11.10.2010. 4 s.
- Strann, K.-B. 2005. Kartlegging av biologisk mangfold i tre Finnmarkskommuner. En evaluering av resultatene. *NINA Rapport* 92. 28 s.
- Strann, K.-B., Johnsen, T. V., Frivoll, V., Østlyngen, A. & Sortland, F. 2006. Hekkeende jaktfalk i Nord-Norge. En statusrapport i 2005. *NINA Rapport* 147. 23 s.
- Svendsen, T. 2010. 90 dagers fengsel for rovvilt i fryseren. Hamar Arbeiderblad 22.11.2010 (<http://www.h-a.no//Nyheter//Nyheter/tabid/72/Default.aspx?ModuleId=100134&articleView=true&tabId=72>).
- Torgersen, H. & Hvattum, T. 1990. To fuglefangere tatt i politirazzia. *Aftenposten Morgen* 14.11.1990: 4.
- Ødegaard, R. 1991. Dom i Sør-Odalsaken. *Våre Rovdyr* 5 (4): 138–142.
- Aase, K. Aa. 1992. Fanget og solgt. Tyskere pågrepet – nordmenn involvert. *Verdens Gang* 28.10.1992: 10.

Dinosaurenes opprør!

Av
Lars Johan Berge

Foreningen Våre Rovdyr i Midt-Norge

I Trønder-Avisa for 23. november leser vi Snåsas Sp-ordfører Belbos bønn til Kongen om hjelp til å utrydde rovdyr av påstått hensyn til sørsamisk kultur og reindrift. I *Namdalsavis* for 26. november leser vi om «Joralf i front for et distriktsoppør mot dagens rovdyrpolitikk».

Det er lenge mellom hver gang vi møter et slikt gufs av gammelt natur- og rovdyrhat som dette. For denne gruppa er det en selvfølge at mer eller mindre domestiserte beitedyr og bestemte driftsformer skal ha fortrinnsretten i naturen, og at naturlig hjemmehørende og opprinnelige arter skal vike og fjernes. Nå er de rett nok så «rovdyrvennlige» at de ikke vil fjerne de store rovdynene i Sverige og Finland, bare i Norge. Så rovdyr vil de ha, bare ikke i Norge.

Ideologien deres kan med letthet spores tilbake til den «moderniseringen» zoologen Rasch sammen med staten iverksatte fra 1830-åra. Da skulle Norge «moderniseres» og utvikles. Alt skulle være økonomisk lønnsomt. Rovdyr som spiste matnyttig vilt var å betrakte som tjuver, for ikke å snakke om at de tok et og annet husdyr som den gangen ble gjetet. Alt dette kulminerte i den store rovviltkrigen i årene 1910 til 1912. Men det som skulle bli et himmelsk matviltparadis kollapse i en viltøkologisk katastrofe som viste med all tydelighet hvor viktig rovviltet var for alle arter i naturen. Tilsvarende erfaringer ble gjort i USA .

Ledende biologer begynte langsomt å forstå rovviltets økologiske betydning og statsmakten kom langsomt haltende etter. I dag er det etablert en allmenn anerkjennelse av alle arters betydning og livsrett i norsk natur, bare ikke innen landbruket og i jegerkretser. De sitter fremdeles dønn fast i denne gamle artsfiendtlige ideologien. Her skal det bare skytes for fote og endringer av driftsformer er totalt uaktuelt, i alle fall så lenge erstatningsordningene er så rundhåndet og rikelige som de er i Norge.

Disse gruppene går ikke akkurat av veien for å svartmale, smøre på og krisemaksimere. Det som forbauser meg mest er at Bondelaget, som en påstått seriøs organisasjon, vil være med på noe slikt som dette.

Påstandene som fremmes har helt mistet kontakten med virkeligheten. Her hevdes det freidig at rovviltet tømmer skogene og spiskammeret vårt. Jaså? Jeg har bodd i Namdalen og Lierne i 27 år, og gjennom disse årene har elgstammen vokst ut over all grenser. Før var det ikke elg i Lierne om vinteren. Nå står den her hele året i økende tall, og Sannerdalen er full av elg, og vilt- og elgpåkjørsler har økt dramatisk siden 1983. Har avskytingen av elg sunket i Nord-Trøndelag og i Namdalen? Slett ikke!!

Rovdyra jager vekk bærplukkere. Jaså? Ikke i Lierne i alle fall, og heller ikke andre steder. Her telter småbarnsfamilier i moltlandet, og folk plukker bær som aldri før. Men det er ikke *Namdalsavis* interessert i å slå opp. Det passer ikke inn i skrekkbildet.

Alle disse påstandene kaller jeg med respekt å melde reinspikka løgn og krisemaksimering. Rovdyrene har slett ikke lagt bygder som Lierne øde. Etter avviklinga av store deler av saueholdet fikk mange enten store summer til annen virksomhet eller 2,5 årsverk i melkeproduksjon, og jordbruket blomstret opp. Men det er ikke *Namdalsavis* eller Bondelaget interessert i å skrive om.

Men nå har altså bondeorganisasjonene funnet et nytt vikarierende motiv for å komme de få rovdynra vi har til livs, nemlig et plutselig og rørende hensyn til reindrifta og den sørsamiske kulturen. At reindrifutsutøverne og sørsamene ikke sitter igjen med en bismak i munnen forunder meg. Deres allierte er nøyaktig de samme grupper som aldri får nok skogsbilveger, ikke nok snøscooterkjøring i reinbeiteland, ikke nok vindmøller, kraftlinjer, hyttefelt og andre arealinngrep og begrensninger i reinbeitelandet. Dernest sender de et stadig økende antall sau inn i reinbeiteområdene i høyfjellet, samtidig som gårdsnære og gamle innmarksbeiter ligger brakk.

Reindrifas økonomiske problemer er sammensatte og mangeartede, og de er ikke av ny dato. I motsetning til hva ordfører Belbo hevder er det grunn til å minne om de store økonomiske problemer reindrifta

hadde på 1980-tallet, den gangen med helt andre begrunnelser. Mange faktorer bidrar, slik som økt kostnadspress generelt og som følge av en sterk og økende mekanisering. Slik sett er reindriften i samme situasjon som resten av landbruket i Norge. Reindriften må leve med det faktum at rovdyr som gaupe og jerv tar en del rein. Særlig jerven er avhengig av rein for å overleve. Formålet med erstatningsordningene er å kompensere for dette. At en økende antall rein tas av rovdyr er også til dels en følge av den ekstensive driftsformen reindriften har lagt seg til med minimalt oppsyn og ubetydelig tilstedeværelse, særlig etter kalvinga og utover sommeren og tidlig høst. Her har reindriften en utfordring med å tilpasse driftsformen bedre. Reindriften har alltid levd med rovdyr. De har vært en del av næringas naturgitte betingelser. Driftsformene har aldri vært statiske, men under stadig tilpassing til de naturgitte forholdene. Slik sett finnes det potensiale i reindriften til en bedre tilpasning av driftsformen til det faktum at vi har og fortsatt vil ha rovdyr i fjellet.

Men inntil videre lar reindriften seg bruke i et spill iverksatt av bondeorganisasjoner og andre rovdyrfiendtlige krefter i et forsøk på nok en gang å utrydde arter i Norge og utarming av artsmangfoldet. Og selvsagt henger populistiske politikere seg på trenden, enten de nå representerer SV eller andre partier. Nord-Trøndelag SV hevder at «alle» i Nord-Trøndelag SV og alle sørsamer ønsker å ha rovdyr. Det forhindrer ikke at det i samme åndedrett kreves at det skal legges til rette for levedyktige bestander i «Skandinavia» (les: Sverige).

Slike utspill som dette er særdeles velegnet til å kaste et dårlig lys over distriktene. De holdningene som disse gruppene målbærer, vil i virkeligheten virke avfolkende og avskrekking på moderne ungdommers lyst til å bosette seg i distriktene og satse på oppbygging av naturbasert næringsvirksomhet.

Transport og adopsjon av levende byttedyr hos havørn, kongeørn og jaktfalk

Av Per J. Tømmeraas, Kamila Jamrozik og Ingebrigt Kirkvold

Adopsjon av fremmede unger

Blant en hel rekke husdyr og ville pattedyr er det kjent at enkelte hunddyr i forplantningstiden kan adoptere unger som ikke tilhører sin egen art (ekstraparental eller alloparental omsorg). Denne atferden er konstatert hos vidt forskjellige arter og grupper så som hunder *Canis familiaris*,

katter *Felis catus*, svin Suidae, flaggermus Chiroptera, seler Phocidae, delfiner Delphinidae, coyote *Canis latrans*, løve *Panthera leo* og vaskebjørn *Procyon lotor* – og til og med hos fisk Pisces (jf. Avital & Jablonka 2000). Best kjent fra fuglenes verden er en hel rekke arter som opptrer som vertsfugler og ruger ut og oppfoster gjøkunger Cuculidae (Becking & Snow

1985). Fra gammelt av visste man at en del fugler ikke så forskjell på egne og andres egg. Mange utnyttet dette ved å la skjæra *Pica pica* ruge ut hønseegg *Gallus gallus* (Collett 1921:342). Otto Frengen (pers. med.) registrerte på 1970-tallet et ekstremt tilfelle på fugleøya Tautra i Trondheimsfjorden der en skjeand *Anas clypeata* i minst 3 uker lå og ruget på 4–5 steiner! Fra Finland fortelles det

om et hønsehaukpar *Accipiter gentilis* som tiltvang seg et bebodd kvistreir og ruget ut et slagugleegg *Strix uralensis* sammen med sine egne 3 egg (Mikkola 1983:164). Blant rovfugler for øvrig kjenner vi begrepet «cross-fostering» når man lar sjeldne og truede arter vokse opp hos fosterforeldre for i neste omgang å gi et ekstra tilskudd til bestanden ute i naturen (Burnham 1990). Denne

metodikken er med hell anvendt i flere redningsprosjekter hos ulike utryddingsstruede arter. Når dette lar seg gjøre, viser det at rovfuglene ikke har noen artsspesifikk gjenkjennelse av mattiggende dununger. Dette gjelder ikke bare nærbeslektede arter

Havørn – røver og oppfosterer dununger

De gamle fantasifulle historiene om ørn som røver og flyr av gårde med levende småbarn, faller utenfor rammen for denne artikkelen, da temaet er grundig behandlet i en annen sammenheng (Tømmeraas 1997).

Første bekreftelse på transport av levende byttedyr til et havørnreir *Haliaeetus albicilla* ble registrert i en fjelldal på Sunnmøre 26. juni 1988 (Folkestad 1990). Det 1,75 m høye kvistreiret lå på en tørr berghylle under et godt overheng og var vanskelig å inspisere. Stor var forbauselsen da det lå en velfødd grå dunkledd fjellvåkunge *Buteo lagopus* og pep mellom bena på en diger 7 uker gammel fjærkledd havørnunge i forsvarsposisjon. Fjellvåkungen var i fin form, selv om den hadde noen dager gamle sårmerker både på rygg og underside. Fosterungen ble tatt i forvaring i en uke, før den i neste omgang ble satt ut i et fjellvåkureir med 2 unger i Ørsta. En gulpebolle med sjøfuglfjær dokumenterte at den var blitt matet av havørn. Den samme ungen vokste opp og ble gjenfunnet død i Estland 16. mai 1989.

Fra et materiale på mer en 600 undersøkte reir av hvithodehavørn *Haliaeetus leucocephalus* i nærheten av Seattle i USA inneholdt 3 av reirene en levende rødhalevåk *Buteo jamaicensis*, hvorav 2 vokste opp og

fløy ut (Watson et al. 1993). Et tilsvarende reir med en velfødd rødhalevåk, omkring en måned yngre en ørnungen, er beskrevet fra Michigan (Stefanek et al. 1992).

Neste levende byttedyr brakt til et havørnreir ble observert av Anders Todal Jenssen (pers. med.) fra en kamuflasjehytte ved Trondheimsfjorden. Dette skjedde 25. juni 2008 kl. 16.54 da hunnen landet med en terneunge *Sterna* sp. (Fig. 1). Foten omsluttet byttet på en slik måte at det tilsynelatende var uskadd ved ankomsten. Men hunnen gjorde kort prosess, og 8 sekunder senere var ungen livløs og ble til mat for de 2 havørnungene.

Kongeørn – med de farligste våpen

En kongeørn *Aquila chrysaetos* fra Irland, holdt som burfugl, la 2 egg som ble skiftet ut med 2 gåsegg *Anser* sp. (Anonym 1879). Dette resulterte i en levedyktig gåsunge som ørnen betraktet som sitt eget avkom og vernet om på alle vis. Kjøtt ble stykket opp og holdt fram for den. Til å begynne med nektet gåsungen plent, men etter hvert som den fikk smaken på ørne-maten la den grådig i seg. Ellers likte den å vagle seg opp ved siden av sin fosteremor, og om natta krøp den inn under ørnevingene. Faktum er at gåsungen utviklet seg til et voksent individ med et uvanlig hardt nebb – noe de trodde skyldtes den spesielle kjøtt dietten.

I de mest ekstreme tilfellene henter rovfuglene selv fosterungene i form av byttedyr som de unngår å påføre alvorlige skader. Disse dunungene flys til reiret der de plutselig skifter status og blir betraktet som eget avkom. Trolig var det noe slikt som hadde skjedd da landets fremste ornitolog på 1800-tallet, Robert Collett (1893–1894), under lemenåret 1891 fant et kongeørnreir med 5 unger i Oppland – 3 nesten fullvoksne og 2 ennå delvis dunkledd. Det er ingen grunn til å tvile på bestemmelsen av ørneiret, da en av de voksne fuglene ble skutt og hadde en totallengde på 960 mm. Selv om det kun én gang i kongeørnlitteraturen er beskrevet et reir med 5 egg i USA (DeGroot 1928),

Fig. 1. Dette er det første konkrete bevis på tilflyging av levende byttedyr til reir av de 3 aktuelle rovfuglartene. Anders Todal Jenssen satt i en kamuflasjehytte ved Trondheimsfjorden og tok bildet like etter at havørnen landet på reiret med en levende terneunge 25. juni 2008 kl. 16.54.

Fig. 2. Et utvalg av jaktfalkens byttedyrrester fra en hekkeplass midt i en måkekoloni på Finnmarkskysten. Byttedyrene ble levert ungene i dagene like etter utflyging 2.–4. juli 1970, men det er uvisst om noen av disse levde ved ankomst. Nr. 1: måke sp. pull. Nr. 2: måke sp. pull. Nr. 3: rype sp. ad. Nr. 4: gråmåke pull. Nr. 5: måke sp. pull. Nr. 6: krykkje *Rissa tridactyla* juv. Nr. 7: svartbak pull. Foto: Per J. Tømmerraas.

ørneungen klekt og alene i reiret sammen med noen svarte fjær, sannsynligvis etter den fortærte kråkeungen. Trolig var byttet transportert dit fra den nærmeste kjente hekkeplassen 7 km unna.

så kunne de to minste ungene i Oppland ha vært adopterte fjellvåkunger brakt dit som byttedyr. Mest sannsynlig var reiret utilgjengelig, etter som forfatteren ikke gir en nærmere beskrivelse av ungekullet.

I 1960 forsøkte en kongeørn i Maine i USA å mate en delvis fjærkledd unge av amerikakråke *Corvus brachyrhynchos*. Da den senere stabbet rundt på reiret, flyttet ørnen den inn under seg (Spofford & Amadon 1993). En uke senere var

I et kongeørnreir i Russland fant man en levende ung ravn *Corvus corax*. Men kilden forteller ikke hvordan det stod til med eventuelle ørneunger, bare presiserer at begge artene tidligere hadde vist interesse for reiret, og at ungen mest sannsynlig hadde blitt ruget ut av ørnene eller transportert dit som bytte (Spofford & Amadon 1993).

En annen sterk indikasjon på at kongeørnen kan modifisere sin jaktatferd og tilpasse byttedyrbehandlingen i forhold til levende dununger, er funn av hele inntransporterte trostreir *Turdidae* med og uten innhold (Jan Ove Gjershaug pers. med.).

Jaktfalk – røver dununger av måker og fjellvåk

Jaktfalkens tidlige egglegging gjør at den i mye større grad enn andre rovfuglarter er nødt til å innlede hekkesesongen og starte ungeoppfostringen på voksne byttedyr – i all hovedsak ryper *Lagopus* spp. I juni måned, straks hunnen begynner å delta i jakten, forandrer matforsyningen karakter da innslaget av andre arter øker, samtidig som mange av byttedyrene leveres i uribbet tilstand (Tømmerraas 2004). På Finnmarkskysten i 1970 hekket jaktfalken midt i en liten koloni av svartbak *Larus marinus* og gråmåke *Larus argentatus* – anslagsvis 30 par til sammen. Omkring en uke før utflyging begynte måkeeggene å klekke, og jaktfalkhunen spesialiserte seg på å fange dunungene. Syv ganger lyktes det å se hunnen slå ned og gripe dem i sitt eget reiområde, og samlet ble 31 gråmåke- og svartbakunger registrert blant byttedyrene (Fig. 2). Som en direkte følge av den sterke predasjonen og falkenes forstyrrelser,

Fig. 3. Jaktfalkreiret i Trøndelags-fjellene fotografert 22. juni 1989, 9 dager før fjellvåkungen ble oppdaget blant sine stesøsken. Foto: Ingebrigt Kirkvold.

Fig. 4. Her i jaktfalkreiret med den uheldige fjellvåkungen var det rikelig med mat 1. juli 1989. En av jaktfalkungene befinner seg utenfor bildefeltet, en annen kan skimtes nede til høyre, mens den tredje er skjult i det mørke feltet bak fjellvåkungen. Foto: Ingebrigt Kirkvold.

vokste det ikke opp en eneste måkeunge i kolonien. To dager etter utflyging, nærmere bestemt 4. juli 1970 kl. 14.12, kom en av de voksne jaktfalkene og overleverte avkommet en levende måkeunge. Falkeungen startet straks måltidet og gikk løs på strupen og undernebbet på byttet, og etter ca. et minutt var det ikke lenger livstegn å se.

Fra et lignende studieområde på Kola-halvøya begynte gråmåkene og svartbakene å klekke ca. 24.–26. mai 1977, en måned tidligere enn på Finnmarkskysten (Shklyarevich & Krasnov 1980). Jaktfalken, derimot, var forsinket og klekkingen skjedde omtrent samtidig med måkeungene. Ved en kontroll 2. juni inneholdt jaktfalkreiret 2 falkeunger og 2 levende 2–3 dager gamle måkeunger! Dagen etter var det kommet til enda en levende måkeunge. Den 11. juni inneholdt reiret 4 unger i god kondisjon, 2 jaktfalkunger og 2 måkeunger. Senere hadde det skjedd en ulykke. Da forskerne oppsøkte reiret 17. juni, lå det igjen 2 døde falkeunger og 1 levende måkeunge.

Neste tilfelle av et levende byttedyr transportert til et jaktfalkreir ble konstatert i fjellheimen på indre strøk av Trøndelag i 1989 (Fig. 3). I den trange bekkedalen hekket jaktfalken og fjellvåken bare 90 m fra hverandre. De 6 fjellvåkeeggene klekte en gang mellom 13. og 22. juni og ble til minimum 4 unger. Ved en kontroll 1. juli var reiret tomt og en fjellvåk fløy over og varslet. I og ved jaktfalkreiret var det 3 nesten flygedyktige unger sammen med en liten dunkledd fjellvåkunge (Fig. 4). Neste besøk på lokaliteten 8. juli avslørte et tomt jaktfalkreir og 3 utfløyete unger. Det ble ikke sett spor etter fjellvåkungen.

Diskusjon

Rovfuglene har i samsvar med sine fysiske forutsetninger utviklet spesielle atferdstrekk tilpasset deres valg og fangst av byttedyr.

Først og fremst handler det om å nøytralisere ofrene slik at predatorne ikke utsetter seg selv for fare og pådrar seg skade. Likevel hender det av og til at de starter måltidet på levende byttedyr (Gløersen 1894:[147], Meinertzhagen 1959:17). Større arter holdes fast i et voldsomt og kvelende klogrep til motstanden opphører slik at måltidet eller transporten til reiret kan gjennomføres. Særlig er de store og kraftige bakklørne effektive avlivingsredskaper som kan sammenliknes med skarpe slakterkniver (jf. Brüll 1977:45). Når livsviktige organer og blodårer punkteres, fører det til blodtrykkfall og byttet mister bevisstheten. Kraft og styrke er ørnens varemerke. Haukene supplerer med rytmiske klobevegelser, mens falkene forsøker så fort som mulig å bite hodene av ofrene sine (Cade 1982:20).

Rovfuglenes stereotype jaktmønster fører vanligvis til at byttedyrene dør som en følge av behandlingen under fangsten. Likevel finnes det unntak når fuglene modifiserer sin jaktatferd og bringer levende mat til avkommet i eller utenfor reiret (jf. Cade 1982:20). De beskrevne tilfellene fra Norge dreier seg utelukkende om dununger av måkefugler, terner *Sternidae* og rovfugler, arter fra reir som ligger åpent til i terrenget. I tillegg til kongeørn, havørn og jaktfalk som behandles i denne artikkelen, er levende transport beskrevet hos 14 rovfuglarter fra utlandet (Spofford & Amadon 1993). Trolig er det inntrykket av pipende mattiggende dununger som i visse tilfeller skaper konfliktsituasjoner og inhiberer de vanlige drepemønstre hos predatorne. Mangel på fjærkledding gjør at de kan gripes uten påfølgende ribbing og deretter flys direkte til ungene i reiret. På slutten av reiroppholdet parterer mange rovfuglunger byttedyrene selv når de ankommer mer eller mindre blodige og ferdigribbede. En levende dununge som søker inn til sine stesøsken trenger nødvendigvis ikke å trigge noen matreaksjon, og i neste omgang

blir den føret og opptatt som et familied medlem. Den store aldersforskjellen innen ungekullet byr på nok et problem da det blant ørner, våker og hauker – men ikke falker – kan forekomme søskenagresjon, eller det som har fått betegnelsen «Kain-Abel-konflikt» (Newton 1979:115, Watson 1997:159). Det vil si at den minste ungen blir angrepet og trakassert av et større søsken som hakker og skader den til døde. Kanskje er dette en medvirkende årsak til at så få slike fosterunger er registrert nådd voksen alder? Denne atferden er likevel ikke absolutt, og selv blant ørner kan det vokse opp 2 og i ekstreme tilfeller 3 unger. Selv om søskendrap ikke er kjent hos jaktfalk, kan det likevel by på problemer for en liten adoptert dununge som må ha hjelp til å stykke opp bytte. Mot slutten av reiroppholdet pleier enkelte jaktfalker bare å avlevere maten i full fart inne på reirhylla, slik at avkommet må forsyne seg selv. For en liten dununge vil dette være ensbetydende med sultedøden. Tilflygning av levende byttedyr hos vandrefalk *Falco peregrinus* som slippes i lufta i nærheten av utfløyete unger for at de skal få jakttraining, er referert av Spofford & Amadon (1993). Noen av de beskrevne tilfellene avkrefter den gamle myten om at rovfugler ikke jakter i nærheten av reiret. Dette kommer særlig til uttrykk i jaktfalktilfellene.

Det sentrale budskapet i denne publikasjonen er rovfuglenes mangel på gjenkjennelse av eget avkom, og de sterke stimuli som synet av mattiggende dununger representerer. Selv etter utflyging kan ungfugler av artene hønsehauk *Accipiter gentilis*, spurvehauk *Accipiter nisus* og fiskeørn *Pandion haliaetus* tigge om mat og snylte på nabopar – uten at det får alvorlige konsekvenser for dem selv (Spofford & Amadon 1993, Kenward 2006:129). Når disse sjeldne tildragelsene aktualiseres gjennom denne artikkelen, kan man forvente at enkelte andre sitter inne med relevante observasjoner som kan supplere og utdype disse forholdene.

Til slutt en takk til våre feltassistenter og medhjelpere: Noralf Frengen, Otto Frengen, Anders Todal Jenssen, Viggo Ree og Jan A. Sand.

Litteratur

- Anonym 1879. En ørn fostermoder til en gåsunge (5) s. 122–123 i *Mindre Meddelelser. Meddelelser fra Norsk Jæger- og Fisker-Forening* 8: 116–128.
- Avital, E. & Jablonka, E. 2000. *Animal Traditions. Behavioural Inheritance in Evolution*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Becking, J. H. & Snow, D. W. 1985. *Brood-parasitism*. In Campbell, B. & Lack, E. (eds.). *Dict. Birds*. Calton & Vermillion.
- Brüll, H. 1977. *Das Leben europäischer Greifvögel. Ihre Bedeutung in den Landschaften*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York.
- Burnham, W. 1990. Peregrine Falcon recovery in the United States. Pp. 220–225 in Newton, I., Olsen, P. & Pyrzakowski, T. (eds.). *Birds of prey*. Merehurst, London.
- Cade, T. J. 1982. *The Falcons of the World*. Collins, London, Auckland, Sydney, Toronto, Johannesburg.
- Collett, R. 1893–94. *Mindre Meddelelser vedrørende Norges Fuglefauna i Aarene 1881–1892. Nyt Mag. f. Naturv. XXXV. III*.
- Collett, R. 1921. *Norges Fugle*. Første bind. Olsen, Ø. (red.). H. Aschehoug & Co. (William Nygaard), Kristiania.
- DeGroot, D. S. 1928. Record sets of eggs of California raptors [sic]. *Condor* 30: 360–361.
- Folkestad, A. O. 1990. Havørn adopterte fjellvåk! *Vår Fuglefauna* 13: 92.
- Gløersen, K. 1894. *Dyreliv i Norge*. J. W. Cappelen forlag, Kristiania.
- Kenward, R. 2006. *The Goshawk*. T & A D Poyser, London.
- Meinertzhagen, R. 1959. *Pirates and predators*. Oliver & Boyd, Edinburgh.
- Mikkola, H. 1983. *Owls of Europe*. T & A D Poyser, Calton.
- Newton, I. 1979. *Population Ecology of Raptors*. T & A D Poyser, Berkhamsted.
- Shklyarevich, F. & Krasnov, Y. V. 1980. K biologii laplandskogo krecheta (*Falco gyrfalco gyrfalco* L.) na Kol'skom poluostrove. Kandalakshskii gosudarstvenn'i zapovednik «pp. 17–[26] in Karpovich, V. N. (ed.). *Ecology of sea coast birds*. Moscow: Centr. Res. Lab. of Game Management & Nat. Reserves».
- Spofford, W. R. & Amadon, D. 1993. Live prey to young raptors – incidental or adaptive? *J. Raptor Res.* 27: 180–184.
- Stefanek, P. R., Bowerman, W. W., Grubb, G. & Holt, J. B. 1992. Nestling Red-tailed Hawk in occupied Bald Eagle nest. *J. Raptor Res.* 26: 40–41.
- Tømmerraas, P. J. 1997. *Ørnen – en barnerøver*. Trondheim.
- Tømmerraas, P. J. 2004. Jaktfalk på Nordkalotten. *Våre Rovdyr* 18: 36–47.
- Watson, J. 1997. *The Golden Eagle*. T & A D Poyser Ltd, London.
- Watson, J. W., Davison, M. & Leschner, L. L. 1993. Bald Eagles rear Red-tailed Hawks. *J. Raptor Res.* 27: 126–127.

Nødverge og lovgivning

Av Paul Granberg

En person sto nylig for retten tiltalt for å ha skutt og drept fredet vilt. Under dette har vedkommende risikert andre menneskers liv og helse ved å skyte langs en trafikkert, offentlig vei. I tillegg var vedkommende tiltalt for ved en annen anledning å ha jaget vilt med motorvogn. Forholdene rammes av Viltloven, med relasjoner også til andre lover. Tingretten fant disse forhold bevisst og ga en dom som samlet sett er så mild at retten bemerker at fengselsstraff under betydelig tvil ble gjort betinget. Tiltalte og hans forsvarer var ikke fornøyd og anket til Lagmannsretten som fant saken så klar at den avviste behandling. Videre anke til Høyesterett førte også til avvisning av behandling. Forsvareren var fortsatt ikke fornøyd og ba Høyesterett om å «se på saken en gang til», da han mener at tiltalte skadet viltet ved «uaktsomhet».

Som vi ser, omhandler saken tre forhold:

1. Skyting langs offentlig vei.
2. Dreping av fredet vilt.
3. Jaging av vilt med motorvogn.

Hva angår punkt 3, så følte tiltalte seg urettferdig behandlet ved at han mente å vite at andre ustraffet begår lignende overtredelser. At andre begår lovbrudd kan imidlertid ikke legitimerer ens egne lovbrudd, men tiltalte har selvfølgelig anledning til å anmelde andres eventuelle overtredelser.

Hva angår pkt. 1 og 2, så påberopte tiltalte seg nødverge i følge Viltloven, i det han fryktet at viltet ville angripe noen sauer som gikk innhegnet på oversiktig innmarksbeite i nærheten. Tingretten kom imidlertid til at forholdet ikke faller inn under nødverge.

Panikk på Sørlandet

Rovviltneimnda for Region 1 har åpnet for lisensjakt på en ulv i Vest-Agder unntatt Mandal, Søgne og Kristiansand fra 15. november 2010 til og med 31. mars 2011. Bakgrunnen er «omfattende» skader på bufe i fylket. Lisensfellingen er koordinert med Region 2 som har tilsvarende vedtak

Under punkt 2, så kan det ikke herske tvil om at tiltalte med vitende og vilje skjøt for å drepe det fredede viltet. Han hadde fått beskjed om at viltet befant seg i området. Han hadde hentet fram sitt skytevåpen, som i følge Våpenloven ikke skal oppbevares lett tilgjengelig, bega seg ut i området og slapp sin spesialtrente hund etter viltet – i båndtvangstiden. Med andre ord hadde han rikelig tid til å reflektere over situasjonen og hva han var i ferd med å gjøre. Å snakke om uaktsomhet i en slik sammenheng virker søkt.

Det mest interessante er imidlertid punkt 1, fordi det stadig kreves liberalisering av Viltlovens nødvergeparagraf. Det var først i 1981 at en slik paragraf ble innført i denne særloven som hele tiden har vært omstridt og flere ganger blitt forandret. Annen nødverge og nødrett er samlet i Straffeloven som setter betingelser og krav til aktsomhet. Blant annet kan det ikke sees som nødrett dersom den handling man utfører kan føre til større skader enn den skade man forsøker å avverge. Sett i dette lys blir det helt absurd å sette mennesker i fare ved forsøk på å avverge et antatt angrep på en sau eller to. Viltlovens nødvergebestemmelser stiller imidlertid ingen slike betingelser og er derved med på å bryte ned respekten for annet lovverk og grunnleggende verdinormer i samfunnet. Selv stortingspolitikere bør nå innse at vi her er inne i en utvikling som ikke kan forsvares. Som trafikant på offentlig vei skal jeg på vegne av meg selv, og et stort antall andre trafikanter fra inn- og utland, ha meg frabedt unødige risiko for å få ei geværkule gjennom hodet – selv om det skulle koste livet til en sau!

Som jeg også tidligere har hevdet, bør bestemmelser om nødverge fjernes fra viltlovgivningen og eventuelt innordnes i Straffeloven – på linje med annen nødverge.

for deler av Aust-Agder. Det er som kjent kun én ulv på hele Sørlandet. Minst 6–700 personer har meldt seg på i lisensjakten på dyret. Arne Flor i Foreningen Våre Rovdyr uttaler til *Fædrelandsvennen* 20. november at det er utrolig at folk står i kø for å skyte en art som er rødlistet i Norge, og at det dreier seg om rene troféjegere.

Finland avgir ulv

Sverige har besluttet å importere 20 ulver innen 2014 for å styrke den genetiske situasjonen i den skandinaviske ulvestammen. Det finske jord- og skogbruksministeriet har nå uttalt til det svenske Naturvårdsverket at det er mulig, og at de kan være behjelpelig med, å fange levende voksne ulver i Finland og flytte disse til Sverige. Det utelukkes imidlertid å flytte ulvevalper.

Folket vil ha rovdyr

I en meningsmåling NRK har gjort svarer 70 prosent at Norge bør ha flere eller like mange rovdyr som i dag. Dette er omtrent på det nivå andre målinger har vist de siste årene. Nordmenn flest er med andre ord stabilt positive til rovdyr.

Rasehat i SV?

SV-veteran Inge Staldvik har meldt seg ut av SV i protest mot partiets rovdyrpolitikk, skriver *Aftenposten* 16. november og viser til Staldviks utmeldelse der han proklamerer at Solhjell tviholder på å prioritere rovdyr fremfor beitedyr, og at denne holdningen ikke bare er distriktsfiendtlig og beitenæringsfiendtlig – den er også rase- og kulturdiskriminerende. Samisk reindrift er klart truet av den store utbredelsen av rovdyr, og sørsamisk kultur er i dag dermed i akutt krise, hevder han – og legger til at hverken parti eller regjering tar ansvar.

Gjerde sabotert?

Det beryktede strømgjerdet for sau i Grue kommune på Finnskogen har blitt sabotert, blir det hevdet. Gjerdet er for øvrig kjent for sin evne til å fange bjørn og ulv, og at hunder ubekymret tar seg inn og ut av innhegningen. To bjørner er i år skutt innenfor gjerdet etter skadefellingstillatelse.

– Det var da vi hadde bjørneangrep, og i den perioden vi sanket inn sau, vi merket at det var varierende styrke på strømgjerdet, sier Lars Holen i Finnskogen beitelag til *Østlendingen* 21. november.

– Det var laget en kortslutning som kunne kobles av og på ved bevegelse i gjerdet, sier han.

Ny rødliste

Artsdatabanken offentliggjorde 9. november en revidert offisiell rødliste for norske arter. Listen er en oversikt over arter som er vurdert til å ha begrenset levedyktighet i Norge over tid. Vurderingene er basert på Den internasjonale naturvernorganisasjonens (IUCN) kriterier. Rødlisten inneholder 4599 arter, hvorav 2.398 er klassifisert som truet. I alt 276 av disse er kritisk truet, 872 er sterkt truet og 1.250 er sårbare. Revisjonen har medført omfattende endringer sammenlignet med Rødlisten fra 2006. 193 av artene som ble klassifisert til å ha livskraftig bestand i 2006 er med på den nye Rødlisten, samtidig som 189 er ute av listen. For øvrig har ca. 1.000 arter fått endret kategori. Den viktigste årsaken til dette er at det siden 2006 er sammenstilt og innhentet betydelige mengder ny kunnskap om norske arter. www.artsdatabanken.no.

Rovdata

Rovdata er ny uavhengig enhet i Norsk institutt for naturforskning som representerer en ny modell for roviltovervåking og styrking av bestandsregistrering, sier seksjonsleder Morten Kjørstad til *Våre Rovdyr*. Han peker på viktige oppgaver for enheten framover:

Få tydelig frem hva Rovdata er og hva rovdata gjør – bidra til tydeligere rolleavklaring mellom aktørene.

Bedre og økt formidling av bestands-tall og overvåkingsmetoder til media, forvaltning og publikum.

Økt service til ulike brukergrupper som roviltneimnder, NGOer og befolkningen generelt – tilstedeværelse og tilgjengelighet er viktige stikkord.

Arbeide for en felles fennoskandisk overvåking – felles metoder og felles rapportering.

Evaluerer og videreutvikling av overvåkingsmetoder. Rovdata har sekretariatsansvaret for Fagrådet for nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt.

Arbeide for økt lokal medvirkning i kartleggings- og overvåkingsarbeidet – det jobbes med å utvikle en database hvor publikum kan registrere sine observasjoner av store rovdyr. Denne løsningen er tenkt lansert den 30. november under www.rovdata.no.

Slapp billig

En mann fra Hedmark er dømt til 90 dagers fengsel for heleri av ulovlig skutte rovdyr. 60 dager av straffen ble gjort betinget. Mannen lever av å stoppe ut dyr, og i tre fryserer hjemme hos mannen ble det funnet flere rovdyr som var skutt ulovlig. I fryserne fant politiet blant annet jerv, ulv og ørn. Retten mente at det ikke var noen tvil om at mannen hadde gjort seg skyldig i forsettlig heleri når det gjelder jervene politiet fant i fryseren. Retten mener det er bevisst at disse var hans siden han hadde hatt de veldig lenge og ikke husket hvem han har fått jervene fra. Aktor påstand var at mannen måtte miste rettigheten til å stoppe ut dyr i to år, men det gikk ikke tingretten med på. Tingretten la til grunn at mannen har passert 60 år, og at han i mange år har drevet som preparant. «Tap av retten til å drive som preparant vil, slik retten ser det, kunne føre til at han står uten levebrød», heter det i dommen. Tapet ville ha en altfor stor innvirkning på hverdagen hans. Mannen må tåle inndragning av blant annet et jerveskinn, jerveskalle og en utstoppet kongeørn. *NRK Hedmark og Oppland* 22.11.2010.

Joralf leder rovdyropprør

Joralf Gjerstad er så bekymret for den sørsamiske kulturen at han har stilt seg i spissen for et distriktsopprør mot dagens rovdyrpolitikk, skriver *Namdalsavisa* 26. november. Initiativtager for det såkalte grasrotopprøret er forhenværende SVer Inge Staldvik og andre med utstrakt forkjærlighet for sau og tamrein. Og altså den kjente spåmannen Joralf Gjerstad.

Næringskjeden

Et medlem av den rovdyrfiendtlige «Folkeaksjonen for en ny rovdyrpolitikk» har skrevet debattinnlegg i *Dagbladet* 26. november og beklager seg der over rovdyrpolitikken som forvolder massakrerer på bl. a. våre hjorteviltstammer.

Et medlem i vår forening kommenterer i den forbindelse til *Våre Rovdyr* at tiden nok ikke er inne for løven og lammets side om side osv. Og han vegrer seg for tanken på reaksjonen den dagen vedkommende oppdager linerlens massakrerer av insekter, og at de til og med svelger sine byttedyr levende.

Ulv i Skandinavia 2009–2010

29–35 helnorske ulver pr. april 2010

Det skandinaviske ulveprosjektet SKANDULV har nylig lagt fram endelig rapport om ulvestatus vinteren 2009–2010. Rapporten er tilgjengelig på bl.a. Høgskolen i Hedmarks nettsider www.hihm.no. Her følger utdrag fra rapporten – med enkelte redaksjonelle tilpasninger:

Vintersesongen 2009–2010 ble det i Sverige og Norge registrert totalt 218–238 stasjonære ulver, fordelt på 28 familiegupper med til sammen 165–175 individer, 21–24 revirmarkerende par (44–49 ulver) og 9–14 andre stasjonære dyr. Yngling i 2009 ble påvist i 26 av de 28 familieguppene. Av de 26 valpekullene ble 5 født i revir med tilhold kun av ett revirmarkerende par før yngling, mens de resterende 21 kullene ble født i allerede eksisterende familiegupper, hvorav 20 også hadde ynglet i 2008.

Av de 218–238 stasjonære ulvene hadde 158–172 individer tilhold i Sverige, 33–37 hadde tilhold på tvers av riksgrensen, mens 27–29 individer oppholdt seg kun i Norge. I alt 4 familiegupper hadde revir på begge sider av riksgrensen, og valpekull ble påvist i alle de 4 revirene. Valpekull i 2009 ble dokumentert i samtlige 3 fami-

liegrupper med fullstendig tilhold i Norge (Osdalen, Kynna, Linnekleppen).

Det ble i tillegg til nevnte flokker registrert 21–24 revirmarkerende par på den skandinaviske halvøya. Av disse revirene med ulvepar hadde 7 av dem også par i forrige registreringssesong, 4 par hadde tilhold i revir som vinteren før hadde familiegupper, mens 10–13 par var nyetablerte. Av de 21–24 ulveparene hadde 3 par tilhold bare i Norge, 3 par hadde tilhold på tvers av riksgrensen og de resterende 15–18 parene hadde tilhold kun i Sverige.

Når det gjaldt stasjonære ulver som ikke hadde tilhold i flokker eller par, ble 9–14 slike dyr klassifisert som «andre stasjonære ulver», 1–2 dyr med tilhold på tvers av riksgrensen og de resterende 8–12 ulvene i Sverige.

I Norge kunne ytterligere 6–10 dyr klassifiseres til kategorien «andre ulver». I Sverige er denne kategorien dyr beregnet, da svensk feltmateriale ikke er bearbeidet på samme måte som i Norge.

Oppsummert ble det under registreringene vinteren 2009–2010 påvist totalt **33–39 ulver i Norge** og totalt 33–37 dyr med tilhold på begge sider av riksgrensen. Inklusiv et beregnet antall av kategorien «andre ulver» i Sverige var **den skandinaviske totalbestanden på minimum 252 og maksimum 291 ulver i perioden 1. oktober 2009–28. februar 2010.**

Døde ulver

Sammenlignet med tidligere sesonger var det i årets registreringssesong mer enn en dobling i antall offisielt kjente døde ulver i Skandinavia. Dette skyldtes primært den svenske Riksdagens vedtak i oktober 2009 om bestandsregulering, og som dermed for første gang på 45 år åpnet for mer allmenn jakt på ulv i Sverige. Med dette innførte Sverige kvote- og områdebestemt lisensjakt på ulv. Vinteren 2010 ble det åpnet for lisensjakt på 27 ulver fordelt på fem län. Jaktstart var 2. januar og 20 ulver ble felt første jakt dag. Tre dager seinere var jakten avsluttet i 4 av 5 län, med en overavskyting på ett dyr. Minst 6 lederdyr fra 5 revir ble skutt, og i ett av disse revirene mistet valpene begge foreldre.

Muligens ble enda en lederulv skutt, men det er usikkerhet knyttet til dette dyrets sosiale status. I 3 revir med par ble ett av individene felt. Ni valper ble skutt i 8 revir, mens de resterende var enten eldre avkom i revirene eller ulver på vandring.

I Skandinavia ble det offisielt registrert 59 døde ulver i sesongen 1. mai 2009–30. april 2010, hvorav 49 i Sverige, 9 i Norge, mens en returnerte til Finland og ble skutt der. Dødsårsakene for disse offisielt kjente ulvene var som følger: 30 ble skutt lovlig ved område- og kvoteregulert lisensjakt (28 i Sverige, 2 i Norge), 14 ble felt ved skyddsjakt (9 i Sverige, en i Finland) eller skadefelling (4 i Norge), 2 ble avlivet legalt pga. skade eller sjukdom (en i hvert land), en ble felt i nødverge under angrep på hund (Sverige), 2 ble funnet illeegalt avlivet på sporsnø (Sverige), 7 omkom etter togpåkørsel (6 Sverige, en Norge), en døde ved kollisjon med bil (Sverige) og de 2 siste døde av ukjente årsaker, deriblant en ung valp i Osdalsreviret. Året før ble det også funnet en død valp sommerstid i Osdalsreviret.

En tredje utvandring fra det første kullet til den finsk-russiske Galvenhannen ble dokumentert i Norge. En tisper som trolig hadde etablert seg i par ble da avlivet i juli i forbindelse med skader på sau i Nord-Fron kommune, Oppland fylke. Ellers ble det i et samisk tamreinområde i Norge felt en finsk-russisk hannulv 21. desember 2009 i Nord-Trøndelag fylke.

Totalt var 50 ulver offisielt kjent døde i løpet av vinterperioden 2009–2010 (1. oktober–30. april), hvorav 45 i Sverige, 4 i Norge og en i Finland.

Bestandsstatus mars–april 2010

Av vinterens 28 familiegupper så det fortsatt ut til å være 26 ulvefamilier i Skandinavia i mars–april 2010, selv om alle familiegupper kanskje ikke hadde intakte lederpar. I 2 revirer hadde familieguppene gått i oppløsning (Amungen, Långsjön). Sammenlignet med de 21–24 revirmarkerende ulveparene i Skandinavia i perioden oktober–februar, var det i mars–april 2010 5 av de 21 sikre parene som ikke lenger var intakt (Koppang,

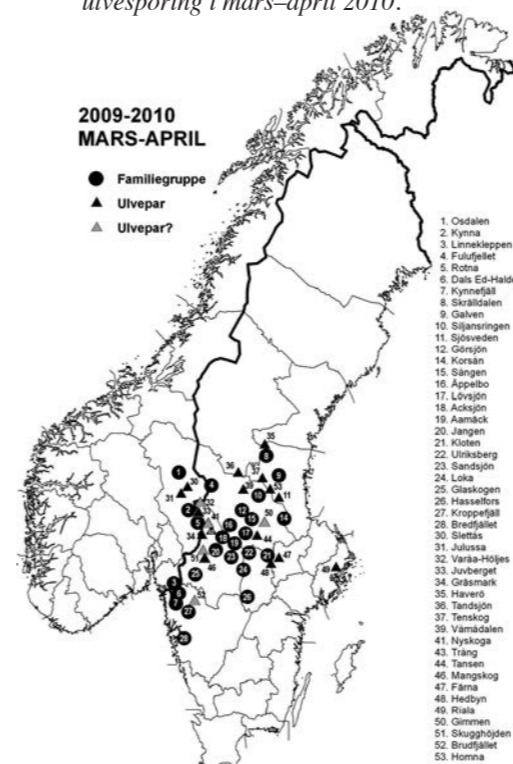
Tennån, Ockelbo, Halgån, Stöllet), 2 hadde uklart status (Varåa–Höljes, Nyskoga) og 2 var nyetablerte par (Sjösveden, Homna).

I alt 50 ulver ble påvist døde i vinterperioden (oktober–april). **Før nye kull ble født var således det totale antallet ulver i Skandinavia redusert til minimum 202 og maksimum 241 individer sist i april 2010.** For helsvensk delbestand, der det i samme periode var kjent 46 døde dyr (inkludert en utvandrer til Finland), var totalbestanden tilsvarende redusert til *minimum* 140 og *maksimum* 169 ulver i slutten av april 2010. Medregnet ulver som hadde tilhold i revir felles med Norge, var svensk delbestand på *minimum* 173 og *maksimum* 206 ulver i april 2010 før nye valpekull ble født.

Reproduksjon

Totalt i Skandinavia ble det dokumentert 26 valpekull i 2009, som var innenfor rammene av tidligere forventet antall

Utbredelsen av ulveflokker og revirmarkerende par i Skandinavia ved sesongslutt for ulvesporing i mars–april 2010.

Minimums- og maksimumstall for antall ulver i Skandinavia vinteren 2009–2010 fordelt på land og familiegupper, revirmarkerende par, andre stasjonære ulver og andre ulver. Oversikten bygger på opplysninger fra perioden 1. oktober – 28. februar og inkluderer kjente døde ulver fra vinterperioden.

Sosial organisering	Sverige	Sverige/Norge	Norge	Skandinavia
Familiegruppe	118 – 123	26 – 29	21 – 23	165 – 175
Revirmarkerende par	32 – 37*	6 – 6	6 – 6	44 – 49*
Andre stasjonære	8 – 12	1 – 2	0 – 0	9 – 14
Sum stasjonære	158 – 172	33 – 37	27 – 29	218 – 238
Andre ulver	28 – 43**	0 – 0	6 – 10	34 – 53**
Totalt	186 – 215	33 – 37	33 – 39	252 – 291

* Usikre ulvepar er inkludert ** Beregning

Antall familiegupper og stasjonære ulvepar i Skandinavia og respektive land vinteren 2009–2010 (oktober–februar). Antall ynglinger i 2009 er også vist.

Kategori av ulv	Sverige	Sverige/Norge	Norge	Skandinavia
Antall familiegupper	21	4	3	28
Antall revirmarkerende par	15-18*	3	3	21-24 *
Antall ynglinger 2009	19	4	3	26

* Usikre ulvepar er inkludert

ynglinger på 25–30 kull i 2009. **Tre av disse ynglingene var helnorske**, 4 kull ble født av ulver med tilhold på begge sider av riksgrensen og de resterende 19 reproduksjonene ble påvist i helsvenske revir. Av de 3 valpekullene i helnorske revir ble 2 født i revir fullstendig innenfor den norske forvaltningssonen for ulv (politisk vedtatt av Stortinget i 2004).

Foreløpig pr. 3. november 2010 er 11 valpekull bekreftet født i Skandinavia i 2010, hvorav 8 kull i helsvenske revir, 2 ynglinger i revir lokalisert på tvers av riksgrensen og **én yngling i et helnorsk revir. I tillegg er det foreløpig registrert sannsynlig yngling i 6 revir, hvorav 2 er helnorske** og 4 er helsvenske. Ynglestatus for 2010 er fortsatt uavklart for mange revir. Blant ynglingene i 2010 er foreløpig minst ett nytt valpekull dokumentert i revir med finsk-russisk far – et ytterligere bidrag til økt genetisk variasjon i den innavlede skandinaviske ulvestammen.

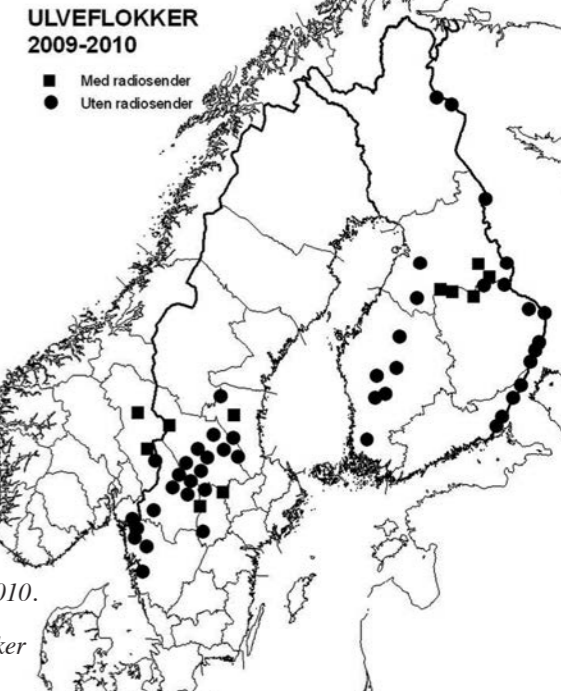
De fleste av disse potensielle ynglerevirene har ikke radiomerkede ulver. Antall nye valpekull i Skandinavia i 2010 vil derfor først bli endelig avklart når ulv kan følges, telles og familiegupper påvises under en tilstrekkelig lang periode med sporsnø kommende vinter.

Skandinavisk bestandsutvikling siden sesongen 2008–2009

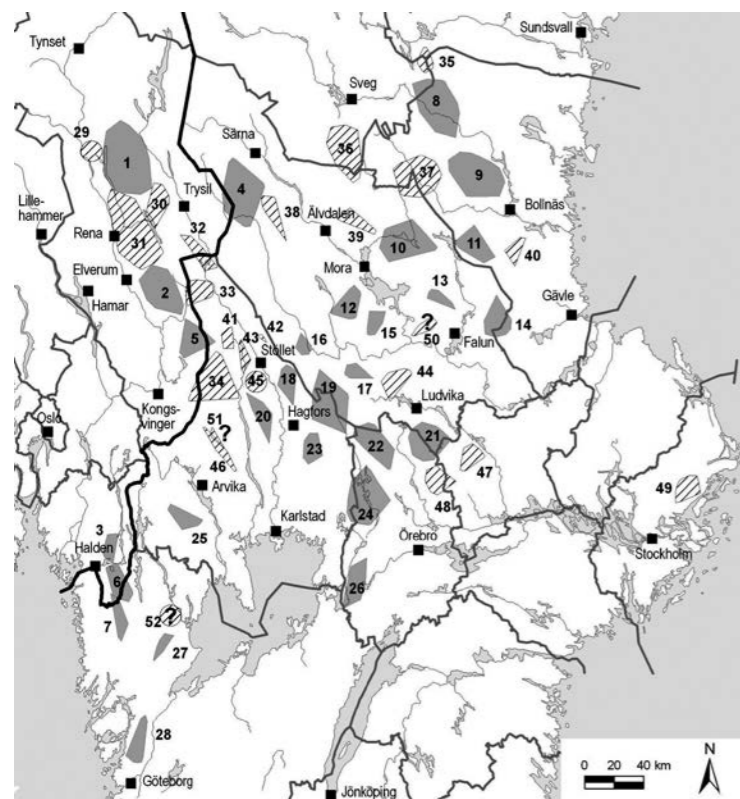
Totalt i Skandinavia ble det altså påvist 26 ynglinger i 2009 og 28 familiegupper den påfølgende vinteren 2009–2010. Både for

antall ynglinger og familiegupper er dette identisk med det som ble dokumentert ett år tidligere. Det er særlig antall revirmarkerende par som skiller de 2 registreringssesongene. Vinteren 2009–2010 var det 5 flere helsvenske par, ett par mer på tvers av riksgrensen og 2 flere helnorske par sammenlignet med sesongen før. Det ble også registrert en økning i den skandinaviske totalbestanden av ulv mellom de 2 vintrene, fra 213–252 ulver i 2008–2009 til 252–291 dyr ett år seinere, en gjennomsnittlig bestandsvekst på 17 %.

En hovedforskjell mellom de 2 sesongene (2008/2009–2009/2010) var en betydelig økning i antall registrerte ulver med tilhold i revir på begge sider av riksgrensen – fra 2–3 revir og 6–9 ulver første vinter til 7 revir og 33–37 ulver vinteren etter. Det er imidlertid viktig å merke seg at kun ett grenserevir ble registrert som nyetablert i 2009–2010. De resterende var vinteren før helsvenske revir

Utbredelsen av ulveflokker i Fennoskandia (Skandinavia og Finland) vinteren 2009–2010. Firkanten angir flokker med en eller flere radiomerkede ulver, mens sirkler viser flokker uten radiomerkede individer.

Utbredelsen av ulveflokker (mørkt raster) og revirmarkerende ulvepar (lys skravering) i Skandinavia vinteren 2009–2010.

rett øst for riksgrensen, men hvor en mindre del av reviret nå ble kartlagt noen få km inn i Norge. Av de 33–37 stasjonære ulvene som totalt ble registrert i grenserevirene var det for eksempel 11–14 individer som kun ble dokumentert i svenske deler av respektive revir.

Vinteren 2008–2009 hadde 177–194 stasjonære ulver i flokker eller par tilhold i Skandinavia, mens påfølgende vinter (2009–2010) var det tilsvarende antallet økt til 209–224 slike dyr. Dette ga en bestandsvekst på gjennomsnittlig 17 % for antall ulver i flokker og par på ett år. Tilsvarende var det en økning i summen av antall familiegupper og antall revirmarkerende ulvepar, da totalt 49–52 flokker og par ble registrert i 2009–2010 sammenlignet med 39–43 slike ulvegrupper vinteren 2008–2009. Dette tilsvarer en gjennomsnittlig økning på 23 % for summen av familiegupper og par. Derimot var det som nevnt ingen endring i antall ynglinger eller antall familiegupper i Skandinavia mellom de 2 vintersesongene.

Mellom de 2 sesongene var det geografisk betydelige forskjeller i bestandsutvikling for de 3 delbestandene med henholdsvis norsk, svensk-norsk og svensk tilhold, der det totale antall ulver økte særlig markert i grenserevirene, men en økning ble også påvist i Norge. For helsvensk delbestand var det derimot liten endring fra fjorårssesongen.

Det kan således konkluderes med at den skandinaviske ulvestammen hadde en reell vekst mellom de 2 vintersesongene. Denne veksten skyldtes kombinasjonen av en økning i antall stasjonære ulver i Norge og i særlig grad økningen av antall grenseulver i svensk-norsk delbestand.

Ulflokker i Fennoskandia

Vinteren 2009–2010 ble det påvist totalt 56 familiegupper av ulv i Fennoskandia, med 28 flokker i Finland og 25 flokker helt eller delvis i Sverige. Tre ulveflokker holdt til i Norge. Dette var 12 familiegupper færre enn forrige vinter (2008–2009), og skyldtes nedgang i Finland. Antall familiegupper i Skandinavia var identisk med tallene fra fjorårssesongen, men i Finland var det en reduksjon fra 40 til 28 familiegupper mellom de 2 sesongene.

Finsk-russiske ulver i Skandinavia

I 2008–2009 ble det i Skandinavia (sør for Finnmark) påvist totalt 4–6 ulver av finsk-russisk opprinnelse. Alle kjønnsbestemte var hanner. Tre av disse ble påvist innenfor skandinaviske yngleområder for ulv og alle 3 hadde tilhold i familiegupper som revirmarkerende partnere til hver sin skandinaviske tisper. Så mange ulver født i Finland/Russland har aldri tidligere vært påvist innenfor det skandinaviske yngleområdet i én og samme sesong. Dessuten hadde 2 av de 3 hannene ynglet både i 2008 og 2009, hvorav 2 valpekull i Norge (Kynna) og 2 kull i Sverige (Galven).

I registreringsesongen 2009–2010 ble det påvist én ny finsk-russisk hannulv. Denne ble skutt i et samisk tamreinområde i Nord-Trøndelag den 21. desember 2009.

Osdalen

Det helsvenske Osdalsreviret er lokalisert øst for Storsjøen i Rendalen, Åmot og litt av Trysil og Engerdal kommuner i Hedmark fylke.

Vintersesongene 2004–2005 og 2005–2006 ble det sporet en enslig revirmarkerende stasjonær hannulv i området. DNA-analyser viste at denne ulven opprinnelig var født i det tidligere overlappende Gråfjellsreviret. Vinteren 2006–2007 ble det dokumentert et revirmarkerende par i Osdalsreviret. Hannen i paret var samme individ som den enslige stasjonære i de 2 forrige vintrene. I mars 2007 ble hannen i paret radiomerket av forvaltningen (DN). Dette ble gjort fordi ulvenes arealbruk i forhold til den norsk etablerte ulvesonen av flere grunner var for dårlig kjent. Det ble ikke påvist reproduksjon av dette paret i 2007.

Siste kontakt med den GPS-merkede hannen sluttet brått 20. oktober 2007. Deretter ble det i november 2007 igjen sporet 2 dyr sammen og DNA-analyser av ekskrementer fra et revirmarkerende par tidlig i desember 2007 viste at tisper nå hadde følge med en ny hann. Dette paret ynglet våren 2008. I alt 7 valper ble påvist sommeren 2008 og 6 av valpene i kullet ble fotodokumentert på en setervoll i juli. For å styrke kartleggingen av Osdalsulvenes revirgrenser ble far til disse valpene radiomerket av forvaltningen (DN) 22. desember 2008. Tretten måneder seinere (22. januar 2010) ble hannen igjen bedøvet av forvaltningen og merket med et nytt GPS-halsband med friske batterier. Tisper i paret ble GPS-merket av forvaltningen (DN) 13. mars 2009. Et kull på 8 valper ble i juni 2009 påvist født i reviret ved hjelp av foreldrepares GPS-halsband. Vinteren 2009–2010 ble en familieguppe på 7–9 ulver i Osdalsreviret sporet minimum 11 km fordelt på 8 dager i perioden 8. oktober–3. mars. Løpeblod av tisper i brunst ble ikke funnet. En skadet ulvetisper ble avlivet i reviret 11. februar 2010. Dette var et stort individ som etter avlaving veide 42,5 kg. Blant tisper er revirmarkerende, ynglende individer vanligvis de tyngste, og denne avlivede tisper var den nest tyngste av alle tisper avlivet i undersøkelsesperioden. Av totalt 85 vekter på tisper bedøvet i forbindelse med radiomerking i perioden 1998–2010 var det kun 2 som var tyngre enn den avlivede tisper i Osdalsreviret. På denne bakgrunn er det ikke usannsynlig at det var yngletisper som ble avlivet i Osdalsreviret. DNA-analyser får avgjøre dette.

Det er lite sannsynlig at ulv har ynglet i Osdalsreviret i 2010.

Kynna

Det helsvenske Kynnaviret er lokalisert til søndre deler av Elverum kommune, østre Våler kommune og nordøstre deler av Åsnes kommune i Hedmark, med elva Glomma som grense i vest, Trysilveien i nord (Rv. 25) og Flisa-elva i øst og sør. Ulvenes områdebruk har vinterstid vært konsentrert rundt Kynndalen i Våler, Åsnes og Elverum kommuner. Reviret overlapper i øst med

Juvbergsparet i området mellom Flisa-elva og Kynndalen.

Vinteren 2004–2005 hadde et nyetablert, revirmarkerende par tilhold i reviret, og valpekull ble født av dette paret i 2005 og 2006. I mars 2007 ble ledertisper, en hannvalp og en tisperalp, radiomerket med GPS-halsband av SKANDULV. Hannvalpen utvandret som ettåring til Nord-Sverige, og GPS-kontakten med ledertisper forsvant brått den 25. april 2007. Det var ingen tegn til yngling påfølgende sommer, og verken den radiomerkede ledertisper eller den umerkede lederhannen er siden påvist ved DNA-funn eller på annen måte de neste 3½ årene. Den GPS-merkede tisperalp ble imidlertid igjen i reviret, og kort tid etter at mora forsvant begynte denne ettårige datteren å bruke reviret med nesten identiske revirgrenser som det mora hadde brukt. Den ettårige tispas GPS-halsband sluttet å fungere av tekniske årsaker i oktober 2007.

Vinteren 2007–2008 dokumenterte ulvesporing på snø at familieguppen fra vinteren før hadde gått i oppløsning, men samtidig ble det påvist at et nytt revirmarkerende par hadde etablert seg i samme område. En DNA-prøve fra februar 2008 viste at den ettårige tisperalp med det ikke-fungerende GPS-halsbandet tilhørte paret. For hannen i paret var det denne vinteren imidlertid ingen fungerende DNA-prøver og hans opphav forble derfor ukjent inntil videre.

Påfølgende sommer og høst ble det dokumentert at ulv hadde ynglet i reviret våren 2008. Vinteren 2008–2009 påviste både sporingene og DNA-analyser en familieguppe på 7 ulver (et intakt foreldrepår og 5 valper). DNA-analysene kunne nå også påvise hvem som var far til valpene i Kynna i 2008. Denne var identisk med den finsk-russiske hannulven som i januar 2007 ble sporet som enslig og ikke-revirmarkerende vest for Glomma ved Åsta i Åmot kommune i Hedmark fylke, Norge.

Med andre ord ble det dokumentert 2 skandinaviske valpekull i 2008 med finsk-russiske hannulver som fedre, ett i Sverige (Galvenreviret) og ett i Norge (Kynnaviret). Totalt ble 10–11 valper påvist i de 2 revirene vinteren 2008–2009. Dersom avkom fra disse 2 kullene forplanter seg i 2010 eller seinere, vil den nåværende, innavlede ulvestammen i Skandinavia være basert på gener fra 5 finsk-russiske dyr, og ikke lenger fra bare 3 slike individer som tidligere.

Det samme ulveparet fikk et nytt valpekull i 2009, og vinteren 2009–2010 ble 10 ulver sporet i Kynnaviret. DNA-analyser viste at flokken besto av samme foreldrepår og 8 valper (5 hannvalper, 3 tisper). Ulveflokkens medlemmer ble sporet minst 70 km fordelt på 22 dager i perioden 6. november–18. mars. Det ble ikke sett løpeblod etter tisper i brunst.

Den finsk-russiske faren til valpene i Kynnaviret ble radiomerket med GPS-halsband av forskningsprosjektet SKANDULV 18. mars 2010.

Yngling i 2010 er bekreftet, dvs. kull nr. 3 for den finsk-russiske hannulven. Ved hjelp av GPS-halsbandet til den radiomerkede finsk-russeren ble et kull på hele 11 ca. 2½ uker gamle valper påvist 23. mai 2010. Således har den finsk-russiske Kynnavulven på 3 sesonger produsert minst 24 valper i et helsvensk revir.

Linnekleppen

Det helsvenske Linnekleppenreviret er lokalisert mellom Glomma og Haldenvassdraget, i deler av Rakkestad, Marker, Aremark og Halden kommuner i Østfold fylke. Et nyetablert ulvepar ynglet her i 2009. Paret ble ikke dokumentert som revirmarkerende par i forkant av denne ynglingen. Men i februar 2009 ble det funnet spor på snø etter 2 ulver i følge ved Hakatjern nord i Rakkestad kommune, noen kilometer nord for Linnekleppens revirgrenser påfølgende vinter. Lokalt var det lite kjent at 2 ulver i følge i praksis betyr stasjonære dyr som kan komme til å yngle, og sporobservasjoner fikk derfor liten offisiell oppmerksomhet. Det var første gang på over 100 år at et ulvepar hadde revir mellom Haldenvassdraget og Glomma i Østfold fylke. Paret ynglet og valper ble dokumentert på sporsnø i januar 2010.

Vinteren 2009–2010 ble det dokumentert en familieguppe på 4 ulver, et foreldrepår med 2 hannvalper (påvist ved DNA). Disse ble sporet sammenlagt 59 km i løpet av 15 dager i perioden 5. november–3. mars. Løpeblod ble funnet i perioden 1–11. februar.

Like utenfor sørvestre deler av Linnekleppenflokkens revirgrenser ble det vinteren 2009–2010 sporet en enslig ulv ved Rokke. Det har ikke vært mulig å klargjøre med sikkerhet om denne ulven hadde tilhørighet i familieguppen i Linnekleppen, eller om det var et selvstendig individ. Ulv har aldri vært radiomerket i Linnekleppenreviret.

Et nytt valpekull er sannsynligvis født i Linnekleppenreviret i 2010, men dette er foreløpig ikke endelig bekreftet.

Tekst, figurer og tabeller er, med enkelte redaksjonelle tilpasninger, utdrag fra Wabakken, P., Aronson, Å., Strømseth, T. H., Sand, H., Maartmann, E., Svensson, L., Flagstad, Ø., Hedmark, E., Liberg, O. og Kojola, I. 2010. Ulv i Skandinavia: Statusrapport for vinteren 2009–2010. Oppdragsrapport nr. 4 – 2010. Høgskolen i Hedmark. <http://www.hihm.no/content/download/25379/295062/file/Statusrapport%20Ulv%20Skandinavia%202009-10.pdf>

Minneord

En av foreningens aller første og trofaste medlemmer, Jan Kåre Roang, opprinnelig fra Gjøvik, gikk bort den 17. oktober 2010 – bare 54 år gammel. Det var i de vidstrakte, nordlige skogene han hørte til. Dette var hans katedral allerede fra tidlig barndom av, og uoppdaget av de fleste. Men aldri var han alene under stjernetaket. I de uendelige, bølgende åsene mot øst ble vinterkvelden istemt av tidløse toner fra gråhvite ulvestruper. Han hørte sangen første gang for lenge siden. Her buktet spor etter treski og truger seg innover, til snøen dekket over dem fram til neste gang. År etter år i en befriende enkelhet, stillhet og varsomhet. En alltid sterk og fornyet draging til vårens brusende eventyr, hvor tiur kjemper for livets mening blant gamle furutrær – til tranenes silhuett mot høstrød kveldshimmel over Vindflomyrene – og så til «nalles» søvnige rasping av halvfrosne kreklingbær innimellom kjempeblokker av stein under Stor-Skjårvålen og med kongeørn i store sirkler over, – før vinteren atter kom. Den kraftfulle tyrield har sloknet for godt. En naturens venn og vokter vender ikke tilbake. Sporene hans er gjemt, men minnene vil leve videre.

*Finn Audun Grøndahl
Paul Granberg*

Ulvene ved Whitefish Lake

Tekst og foto:
Rune Bjørnstad og
Torunn Johnson

I de riktig fine hylekvelder med blank måne og stille vær strømmet hylene opp fra vidda. Langt i det fjerne var de som tynne strimer av lyd, nærmere vokste og vokste de i styrke, inntil de fra haugene rundt teltet skalv ut med en full tone.

Sitatet er hentet fra Helge Ingstads *Pelsjegerliv* som han skrev etter flere overvintringer i Canada sent på 1920-tallet. Sommeren 2010 var vi i de samme traktene. Der traff vi etterkommerne til ulvene Ingstad skildret så levende.

Amerikanske ulveforskere har delt opp ulvene i all verdens varianter. I en periode opererte de med 24 underarter bare i Nord-Amerika. Enkelte mener det er hele 39 underarter i verden. De nordamerikanske ulvene varierer mye i farge, fra de hvite ulvene i nord til den svarte fargevarianten. En teori er at de svarte ulvene er et resultat av tidligere innblanding av hund (Viggo Ree pers. medd.). Den hvite fargevarianten som omtales i denne artikkelen er også beskrevet med flere underarter. For enkelthets skyld omtaler vi den i denne artikkelen som polarulv. Den eneste befatning vi hadde hatt med hvite ulver var stort sett Jim Brandenburs bok *White wolf* samt Dave Mech *The Arctic Wolf – ten years with the pack* fra Ellesmere Island langt nord i Canada. Disse ulvene hadde nok aldri sett mennesker og var lite sky. Ulvene ved Whitefish Lake var fritt vilt bl.a. i forbindelse med jakt på caribou og bar nok preg av dette.

Ut på tundraen

Mellom Hudson Bay og Great Slave Lake ligger Whitefish Lake. Sjøen ligger nord for tregrensa på rundt 63 grader nord og 107 grader øst. Hit går hverken vei eller jernbane, så her er det sjøfly som gjelder. Eller man kan gjøre som Ingstad – bruke kano og hundespenn. Sjøen er omgitt av tundra, dalsøkk med grantrær, større og mindre vann samt milelange eskere (rygg av rullestein og/eller grus). Disse er godt egnet som hiplasser for rev og ulv. Mens vi sitter på flyet de to timene det tar fra Stoney Rapids, ser vi endeløse områder med tundra og vann. Skulle en farte rundt på «ulvejakt» her på egenhånd hadde det nok tatt mer enn de par ukene vi skulle være her.

Da sola jaget den rå morgenlufta, kom tista fram med de to valpene.

I ulveland

Campen vår ligger fint til helt inntil Whitefish Lake. Kris er guiden vår og bosatt i Yukon. Han og John (som er fullblods chipewyan-indianer) har gode nyheter. Under opprydding i campen, som grizzlybjørnene hadde rasert, gjorde de småturer i terrenget. De hadde støtt på en polarulv – den hadde bjeffet mot dem, gått rundt dem og vært tydelig engstelig. Det hadde skjedd omtrent en kilometer fra campen, og i dette området lå det et gammelt ulvehi. På grunn av permafrosten brukes de samme lokalitetene i mange år. Et par dager før vi kom hadde en ulv vært inne i leiren – på dagtid! Helt tilfeldig var nok besøket ikke – eieren av campen hadde nemlig med seg to hunder. Her spør det nok hvem som sjekket opp hvem ...

Strategien legges

Det siste vi ville var å skremme ulvene. Det verserte historier om turoperatører som hadde tatt med folk til ulvehi, fanget valper og fotografert. Det var nok siste gang det var ulv der den sesongen i så fall. Skulle vi bli for nærgående, vil sikkert ulvene flytte valpene de trolig har.

Ulvene var jo allerede klar over vårt nærvær. Spørsmålet var kort og godt: Hvordan kunne vi komme dem inn på livet uten å trække over den usynlige grensen? I deres øyne var vi sikkert inntrengere – jo flere jo verre. Strategien ble følgende: Vi var åtte personer medregnet Kris. For å unngå for mye aktivitet inn mot hiområdet, splittet vi gruppen. Dette innebar ett skift fra klokka 04.15 på morgenen til rundt 08.00 samt et kveldsskift til lyset ble dårlig. Vindretningen var avgjørende. Vi måtte velge plass sånn at vi ikke fikk den i ryggen. Det var en fordel at vi kunne sitte over hiplassen oppe i en åsside og speide ned mot hiet. Teleskop, kikkert og lange telelenser var også en stor fordel. Vi skulle sitte på god avstand, men flytte oss nærmere etterhvert så lenge ulvene virket avslappet. På denne tiden av året (midt i juli) var jo valpene såpass store at dersom de voksne drepte et moskusfe, flyttet de kanskje valpene dit uansett. Det skulle bli spennende dager.

På post

Sola skinte på fire grønnkledd beväpnet med myggnett, teleskop og telelenser. Rundt hvert hode var det en svart summende sky av mygg. Vi gikk i rusletempo – vi hadde ikke kledd oss etter været, men etter myggsvermene. På tur opp den siste åsryggen stoppet vi og la igjen ryggsekkene. Kun det nødvendige tok vi med der vi gjorde en halvsirkel rundt åsryggen – vi måtte ikke bli sett mot himmelen. Vi fant oss noen grantrær med skjul og skygge rundt 500 meter fra den antatte hiplassen. Varmt var det, svetten rant og

Sent på kvelden, mens folk sov i teltene, kom ulven på besøk.

Ulv slapper av i morgensola.

Kris ved ulvehi.

De voksne er borte. Valpen uler.

myggen summet. Et par timer gikk – det var nesten så en ble søvnig. Plutselig deiser en kongle ned på mygghatten. Kris peker. Der, nede i dalbunnen, står en stor hvit polarulv og lytter. Den har sikkert søkt skyggen i varmen. Kanskje er det en vaktpost. Ulven løfter på beinet, markerer, går deretter parallelt med åsen vekk fra oss. I flere minutter følger vi den lett synlige ulven før den blir borte bak en morenerygg. Ikke verst til å være første kvelden! Noen valper så vi ikke, men det var tydelig ulveaktivitet i et begrenset område. På tilbaketuren, bare et par hundre meter før campen, var det ferske ulvespor i våre fotavtrykk. Joda, ulvene hadde nok oversikt.

Valpene viser seg

Sånn gikk de første dagene. Man så en ulv, men ingen valper. Inntil en tidlig kjølig morgen med litt tåke og vindstille. Vi satt litt nærmere hiplassen vel 300 meter unna

Moskusefe på tundraen.

Tundraen med vann og eskere. Ulvehiet omtrent midt på bildet.

oppe i en skråning. Mellom oss og hiplassen var det et vann. Etter et par-tre timer var det helt dødt, ingenting hendte. Plutselig hørte vi klynking, deretter spe uling. Lydene kom fra et punkt mellom oss og hiplassen. Der dukket det sannelig opp to ulvevalper! De var nok både sultne og litt uoppdragne – drive på slik mens de voksne var på jakt! Valpene lekte og klynket, virret hit og dit. Vi satt på første rad med topp underholdning i nesten en time.

Nærkontakt!

Gamle indianergraver.

Synet av den hvite ulven som ble speilet i vannet var nesten magisk.

Ulv i leiren

Ved en anledning hadde en av gutta sett og fotografert en ulv rett ved leiren. Ferske spor i sand viste at ulven var på besøk nesten hver natt – mens vi sov! En kveld skulle bli helt spesiell. Torunn og jeg slappet av alene innendørs. Innimellom kastet vi et blikk gjennom myggnettingen – man visste jo aldri. Der, rett utenfor oss, kom et stort hvitt dyr glidende fram fra krattet. Ulven!! Nå ble det «action». I bare sandaler, bukse og t-skjorte bar det ut med kikkert og fotoutstyr. Nå fikk mygg være mygg! Ulven hadde alt kommet 100 meter opp i et bekkefar. Vi småjogget etter med en grusrygg mellom oss og ulven. Plutselig åpnet terrenget seg, og der stod den og så rett på oss – bare 30 meter unna. Kameraet gikk, ulven snudde seg og luntet unna, men svingte og fortsatte på opprinnelig kurs. Vi gjorde det samme. Ulven viste seg igjen, gikk i en bue, stilte seg opp og revirmarkerte. Deretter vinklet den og luntet videre innover tundraen. Ikke akkurat vettskremt, snarere med full kontroll og oversikt. Vi stod igjen med en kjempeopplevelse som sitret langt ut i tærne.

Torunn med nyfisket ørret.

Ulvemorgen

Det var også annen underholdning mens vi ventet på ulvene. Et jaktfalkpar hekket i en gran like ved, og et dvergfalkpar hadde unger noen hundre meter unna. Gråskrikene, en slektning av vår hjemlige lavskrike, var stadig rundt oss. Et smålompar var stadig å se på vannet nedenfor.

Ved et tilfelle kom en av ulvene forbi på bare 40–50 meters hold. Da den hørte kameralyd, skvatt den til og la seg til og trykke under en gran. Deretter snek den seg vekk. Vi husker også morgenen ulvetispa tok med seg valpene ut på sandflatene for å varme seg i den første morgensola. Det var også en annen morgen. Det var kaldt og klart med et nydelig morgenlys. Da, flere hundre meter unna, kommer en stor hvit polarulv ut av skogen. Den går ned til et vann og drikker, følger stranda og drar ut på tundraen. Synet av den store hvite ulven i morgensola med speilbildet i vannet var nesten magisk. Her satt vi, flere hundre kilometer fra nærmeste utpost og hadde fantastiske naturopplevelser. Enkelte ting glemmer en aldri.

Ulven stoppet opp bak sandvollen.

Flyveferdige jaktfalkunger

Til slutt

Ulvene ble ved hiet i 12 dager etter vi ankom. De hadde nok bedre oversikt over oss enn vi trodde. Det var ferske ulvespor i våre spor nesten hver gang vi gikk tilbake fra utkikkspunktet. Vi hørte aldri de voksne varsle eller ule. Som vi fryktet ble den ene hunden til eieren av campen tatt av ulv rett etter at vi dro. De sprang løse flere ganger, så det var vel bare et spørsmål om tid. Det vi kommer til å huske er dog ulveopplevelser som satte seg i ryggmargen, ørretfiske i Whitefish Lake og myriader med mygg!

Revirmarkerende polarulv.

Lek er viktig. Strupebittet sitter perfekt.

Felles Fjellrev

– et norsk-svensk InterReg-prosjekt som skal bidra til å redde fjellreven

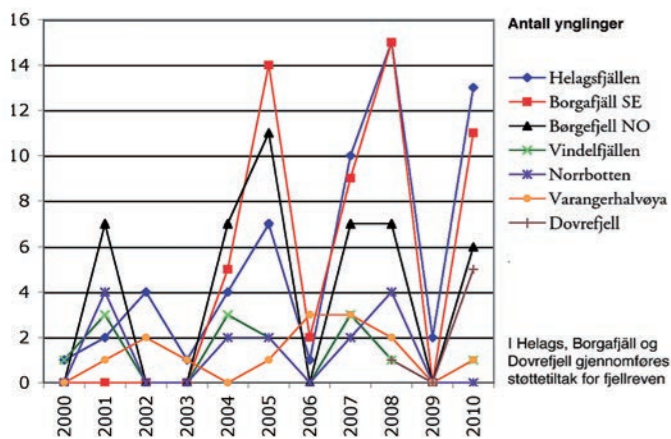
Av
Mats Ericson*

Fram til begynnelsen av 1900-tallet var fjellreven fortsatt forholdsvis vanlig i norske og svenske fjelltrakter. Mot slutten av 1800-tallet og under 1900-tallets første decennier ble den jaktet intensivt som følge av kraftig stigende skinnpriser. Et fjellrevskinn ble betalt med 50 øre i 1870. Tjuv år senere var det verdt 10–15 kr. I 1925 var prisen oppe i 200 kr for et hvitt fjellrevskinn og 500 kr eller mer for et blått skinn. Med datidens pengeverdi var dette svært mye penger, og de dyktigste jegerne kunne på kort tid tjene flere årslønner gjennom sin fjellrevjakt. Etter flere årtier med omfattende jakt minsket antallet fjellrever drastisk. Da fjellreven ble fredet i Sverige (1928) og Norge (1930), var den allerede utryddelsestruet.

I dag er situasjonen for fjellreven kritisk

I Skandinavia finnes i dag en liten rest av en fjellrevpopulasjon som en gang var betydelig større. Hele vinterbestanden anslås til kanskje 120 voksne individer, og i Finland er fjellreven borte. Arten er akutt truet i Skandinavia og er sannsynligvis det mest truede av de større pattedyrene. Ingen vet hvor lenge den lille reven vil overleve i våre fjellstrøk.

* Taiga nature & photo. Prosjektleder Felles Fjellrev.

Sverige / Helagsfjällene	13 ynglinger
Sverige / Borgafjäll SE	11 ynglinger (5 i N-Jämtland og 6 i S-Västerbotten)
Sverige / Vindelfjällene	1 yngling
Sverige / Norrbotten	0
Norge / Børgefjell	6 ynglinger
Norge / Dovrefjell	5 ynglinger
Norge / Varangerhalvøya	1 yngling
Norge / øvrige Nord-Norge	4 ynglinger (ikke i diagrammet)

Men – det finnes håp

I mer enn ti år har länsstyrelsens (fylkesmannens) naturoppsyn i Jämtlands og Västerbottens län, i samarbeid med det daværende fjellrevprosjektet SEFALO, arbeidet for å forbedre fjellrevens muligheter for å overleve. Tiltakene har bestått av inventeringer og årlig kontroll av yngling, støttefôring samt desimering av konkurrerende rødrever i visse fjellrevområder. Forskning har samtidig gitt oss ny kunnskap om fjellreven. Støttetiltakene har vært mest omfattende i Jämtlands län. Dette har resultert i at den svenske fjellrevpopulasjonen nå har sitt sterkeste feste nettopp i Jämtland-fjellene.

Også i Norge har man under mange år kartlagt og inventert hi for å konstatere yngling. Man har her også gjort tiltak i form av støttefôring og reduksjon av rødrevbestanden i noen områder.

På Sæterfjellet i Oppdal kommune i Dovrefjell-området er det etablert et avlsanlegg med viltfangede avlsdyr for å produsere valper for utsetting i passende fjellrevmiljøer. Foreldreparene har sin opprinnelse fra ulike områder i Skandinavia og har en bred genetisk basis. Anlegget ble tatt i bruk i 2005, og fram til og med 2010 er det produsert totalt mer

enn 170 valper. De fleste er satt ut i ulike fjellområder.

Mer enn ti års samlet innsats har altså medført at Jämtlands län samt Nord- og Sør-Trøndelag fylker med nabofylker nå er noen av de viktigste områdene for fjellrevens overlevelse i Skandinavia. Takket være gjennomførte støttetiltak ser man her en positiv utvikling for arten, mens utviklingen generelt har vært negativ i de deler av fjellkjeden der ingen tiltak er gjennomført.

Utviklingen av fjellrevstammen i Norge og Sverige de seneste ti årene er vist i diagrammet nedenfor. Det viser antall kull født disse årene i de ulike områdene. Stort sett kan man si at omfattende støttetiltak er gjennomført i de områder som i diagrammet kalles Helagsfjällene, Borgafjäll SE og Dovrefjell. I øvrige områder er det gjort få eller ingen tiltak. Som det går fram, har områder man har gjennomført støttetiltak i fortsatt fjellrever i et omfang som innebærer at de klarer å yngle og få fram nye kull under gode lemenår. I områder der ingen tiltak er gjennomført fødes imidlertid få eller ingen valper – også i gode lemenår. Og Lappland er på vei til å miste sitt landskapsdyr!

De preliminare resultatene fra inventeringene av fjellrev i Skandinavia i 2010 framgår av tabell og diagram.

En meget stor andel av ynglingene i Skandinavia i 2010 (29 av totalt 41

ynglinger) har, på samme måte som ynglinger tidligere på 2000-tallet, skjedd i områder der man støttefôrer fjellrev og i visse tilfeller aktivt reduserer antallet konkurrerende rødrever. Først og fremst gjelder dette Helagsfjällene og det svenske Borgafjäll. De senere årene er det konstatert spontane ynglinger av fjellrev også i norske Dovrefjell hvor det for øvrig gjennomføres tilleggsfôring av dyrene. De fem ynglingene som kunne konstateres på Dovrefjell i 2010 var i samtlige tilfeller resultat av de valper som avlsprosjektet har satt ut i området gjennom flere år. På Varangerhalvøya reduserer man antallet rødrever, men det støttefôres ikke.

Børgefjell i Norge stikker seg ut som et område der fjellrev fortsatt yngler til tross for at det ikke gjennomføres noen tiltak i det hele tatt. Kanskje favoriseres Børgefjells rever av den tilleggsfôring som utføres på den svenske siden av riksgrensen?

Ynglingene i 2010 ligger for de aller flestes vedkommende i eller nær Trøndelag og Jämtlands län – i områder som nå omfattes av InterReg-prosjektet Felles Fjellrev.

InterReg-prosjektet Felles Fjellrev

InterReg-prosjektet Felles Fjellrev er et delvis EU-finansiert bevaringsprosjekt for fjellrev.

Prosjekteier og viktige økonomiske bidragsytere er Direktoratet for naturforvaltning i Norge og länsstyrelsen i Jämtland. Partnere i de operative delene av prosjektet, for uten også å være økonomiske støttespillere, er Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Stockholms universitets Zoologiska institutionen. Andre finansielle kilder er fylkesmennene i Nord- og Sør-Trøndelag samt et antall kommuner og nasjonalparksentere i Norge.

Stealth Cam 03 / 17 / 2008 15 : 27 : 44 037F

Foto: SEFALO / Automatkamera.

Etablering av fjellrev i «Stepping stone»-områder skal binde sammen noen av fjellrevens få gjenværende kjerneområder i Skandinavia.

Med «Stepping stone»-områder menes områder som kan fungere som broer og spredningsområder mellom allerede eksisterende kjerneområder hvor fjellreven i dag klarer å formere seg i et visst omfang. Målsettingen er gjennom ulike støttetiltak å begunstige fjellreven i «Stepping stone»-områdene, og binde sammen de tre kjerneområdene Helags/Sylene, Børgefjell/Borgafjell og Dovrefjell med mellomliggende fjellstrøk. Med dette håper vi å kunne hjelpe fjellreven til å spre seg over betydelig større områder enn i dag. Gjennom økt utveksling av fjellrever mellom ulike kjerneområder vil sannsynligvis fjellrevens genetiske variasjon øke. Dette, i kombinasjon med konkrete støttetiltak, kommer forhåpentligvis til å virke positivt på fjellreven i regionen og gjøre Trøndelag/Jämtland til beste fjellrevland på den skandinaviske halvøy.

Under den fireårige prosjektperioden fra 2010 til 2013 er ambisjonen å oppnå følgende mål:

- En overgripende målsetting er gjennom aktive tiltak å gjøre fjellområdene i Nord- og Sør-Trøndelag fylker og Jämtlands län til Skandinavias beste fjellrevland. Hittil utførte støttetiltak i deler av disse områdene har vist at det er mulig.
- Tiltakene skal styrke fjellrevens status i allerede eksisterende kjerneområder som Helags/Sylene, Børgefjell/Borgafjell og Dovrefjell.
- Tiltakene skal videre gjøre det mulig for fjellreven å etablere seg og yngle i passende fjellrevmiljøer, såkalte «Stepping Stone»-områder, som ligger mellom de tre kjerneområdene Helags/Sylene, Børgefjell/Borgafjell og Dovrefjell.
- Samarbeidet skal skje mellom fjellrevforskere i Skandinavia og andre berørte forskergrupper samt med avlsanlegget på Dovrefjell.
- Fjellreven skal etableres som en velkjent symbolart for vår felles anstrengelse for å forbedre mulighetene for en truet dyreart til å overleve i regionen.
- I turistsammenheng kan fjellreven bety mye. Få enkeltarter har forutsetninger for å lokke besøkere. Blant pattedyrene i vår del av Skandinavia handler det eksempelvis om de store rovdirene, elg og moskusfe. Flere av disse artene er forbundet med konflikter av ulike slag. Fjellreven vekker derimot nesten uten unntak positive respons. Dessuten er den en liten, tøff skapning som fascinerer gjennom sin evne til å overleve ekstreme arktiske forhold.
- En viktig del av prosjektet er på ulike måter å informere og spre kunnskap om fjellreven. Altfor få kjenner til fjellrevens situasjon, og mange vet ikke engang at det er en art som i våre fjellområder lever på grensen til utryddelse.

Mot 80 grader nord

Den opp til 40 meter høye fronten av Monacobreen innerst i Leifdefjorden var imponerende.

Tekst og foto: Paul Granberg

Dato: 10. september 2010. Sted: Longyearbyen, Svalbard. 12 forventningsfulle «ishavsfarere» fyller opp lugarene på M/S Stockholm, som har en oppofrende og hyggelig besetning på 7 + en reiseleder fra det svenske reiseselskapet PolarQuest og en norsk fotoveileder ved navn Arne Nævra.

Turen går opp langs vestkysten av Spitsbergen, runder nordspissen og østover, ned Hinlopenstredet, så østover til Bråsvellbreen der vi for alvor møter pakkisen.

For mitt vedkommende er hovedhensikten å oppleve livsmiljøet ut mot kanten av det

mulige. Det vil fullende opplevelser av livsmiljøer med deres «herskere» – fra løver, leoparder og geparder under ekvator, via de boreale barskogers brunbjørner, ulver, gauper og jerver til isbjørner på vandring i isødet ut mot den ytterste grense for høyere dyreliv.

Jeg skal ikke stikke under en stol at øverst på ønskelista sto nettopp isbjørn, hvalross og fjellrev. Men seler og de store hvaler var heller ikke uønsket. Jeg fikk oppleve dem alle der oppe ved de mektige, fargerike brefronter.

Øverst til høyre: Ingen hadde noe imot at «kongen av arktis» foretok en nærmere inspeksjon av båten.

Nederst til høyre: I sin nye, fine vinterdrakt virket fjellreven litt brydd over fotografens oppmerksomhet. På Svalbard blir arten ofte kalt polarrev.

Inn i pakkisen ved Bråsvellbreen på Nord-Østlandet.

Forundret og nysgjerrig stikker selen – trolig en steinkobbe – hodet opp av vannet, nær gummibåten.

Krefter måles også i isødet.

En voksen isbjørn er ikke et lite dyr, men sett mot kjevebeinet fra en finnhval blir den smågutt!

– Uff, jeg blir så trøtt av denne fotografen!

Nederst til venstre: Flere vakre breer siger ut i Kongsfjorden innenfor Ny-Ålesund.

Med sin tykke hud og vekt opp til 1,5 tonn, har hvalrossen lite å frykte selv overfor en stor isbjørn.

Yngleregistreringer av jerv i Norge i 2010

Av
Henrik Brøseth
Mari Tovmo
Roy Andersen

Jerven er det største medlemmet av mår-familien og lever i uberørte fjell, tundra og nordlige skogsområder både i Eurasia og Nord-Amerika. I Norge finnes den først og fremst i fjellområdene langs riksgrensa til Sverige og Finland, fra Sør-Trøndelag og nordover. Ellers finnes også en bestand i Sør-Norge med hovedtyngden rundt Snøhetta og de tilgrensende fjellområdene, men det er gjort observasjoner så langt sør som sør for Hardangervidda.

Jervens kraftige kroppsbygning gjør at den i utseende er snarlik en liten bjørn, men bevegelsesmønster og atferd viser tydelig at den tilhører mårdyrene. Kroppen er ekstremt fleksibel og jerven beveger seg lett gjennom trange åpninger i steinurer i bratte dalsider hvor den har sitt favoritt-oppholdssted. Den er godt tilpasset kalde og barske klimatiske forhold. Den kan drepe byttedyr som er mange ganger større enn den selv. Det finnes til og med tilfeller der jerv har drept så store dyr som elg. Den er i stand til å transportere store kroppsdeler av, eller hele byttedyr, flere kilometer til et matlager eller et hi for senere bruk. Bittet er ekstremt kraftig. Kjeveutforming, tannsett og tilhørende muskulatur gjør det mulig for jerven å spise frossent kjøtt og knuse tykke ben slik at den kan nyttiggjøre seg marginen. Jerven har store labber som gjør at den flyter godt selv i løs snø og at den lett kan grave tunneler gjennom tykk og hardpakket snø, ned til et matlager eller et kadaver hvor den kan bli værende i flere dager. Føttene er korte og den har fem tær med ganske lange klør på hver pote slik at den lett kan klatre opp islagte stupbratte skrenter og i trær. Jervens hode er grovt og avrundet, med små øyne og små avrundede ører. Hannene veier 12–18 kg og er i snitt 30–40 % større enn hunnene som veier fra 8–12 kg. Pelsen er tykk, glatt og finnes i fargevarianter fra mørk brun til sort. De fleste individene har en tynn sølvgrå «ansiktsmaske» og pelsen har som regel en tydelig gulgrå stripe som går fra skuldrene og bakover

til i overkanten av den 25–35 cm lange buskete halen. Hos noen individer finnes hvite pelsflekker på undersiden av strupen og/eller brystet. Jerven kommuniserer med korttrekkende lyder og duftmarkeringer. Når den er sammen med artsfrender benyttes mange forskjellige strupelyder fra dyp knurring til bjeffelyder. Kjemisk kommunikasjon via duftmarkeringer skjer ved hjelp av urin, ekskrementer og å gni duftkjertlene mot stubber, steiner og busker. Jerven har velutviklede duftkjertler i endetarm og ved kjønnsorganene.

Om vinteren spiser jerven hovedsakelig reinsdyr som den enten har funnet som åtsel eller drept selv. Den har en fabelaktig luktesans og kan lukte seg fram til et kadaver eller byttedyr som er så stort at det ikke kan spises med det samme, blir tatt vare på til senere bruk. Jerven stykker det opp og gjemmer restene spredt rundt i terrenget; i snøbreer, steinurer, bekker eller myrhull. En hunn kan gjøre bruk av slike matlager som mat til seg selv og ungene opp til et halvt år senere. Den mer varierte sommerdietten består av fugler, små og mellomstore pattedyr, planter, rein og sau, samt kadavre av andre større byttedyr som kan være drept av gaupe, ulv eller bjørn.

Jerven har forsinket fosterutvikling. Parringen skjer i april–august. Befruktede egg forblir i et lite utviklet «dvale»-stadium (blastocyst) inntil de fester seg til livmoren i løpet av november–mars. Selve fosterutviklingen tar kun 30–50 dager. Ungene kan komme til verden i perioden fra januar til april, men de aller fleste fødes i månedsskiftet februar–mars. Kullstørrelsen varierer fra 1–5 unger, men det vanligste er 2–3. Ungene fødes pelskledd med lukkede øyne og uten tenner. Ved fødselen er pelsfargen hvit, ungene veier 80–90 gram og kroppslengden er omtrent 12 cm. Ungene dier moren fram til de er 9–10 uker gamle og begynner å farte rundt sammen med moren

Foto: Rune Bjørnstad.

fra slutten av april. Valpene vokser hurtig og er nesten helt utvokst i september ved 6–7 måneders alder. De blir gradvis uavhengige av moren og klarer seg vanligvis selv fra midten av september. Noen unger forblir i territoriet til mor, søsken og den dominante hannen inntil de blir kjønnsmodne. Men vanligvis vandrer de ut av oppvekstområdet før de er 12 måneder gamle. Hunnene blir kjønnsmodne når de er 15 måneder, men bare et fåtall av dem får unger som 2-åringer. Hannene blir kjønnsmodne ved 14 måneders alder, men oppnår sjelden å parre seg før de er 3–4 år gamle. Det er ikke dokumentert yngling hos tisper eldre enn 10 år og det kan virke som de fleste slutter å reproducere allerede ved 8-årsalderen. Hannene ser ut til å bli utkonkurrert av yngre hanner allerede ved 5–7 års alder. Hunnene tar i bruk hiet i februar–mars. Dette hiet blir brukt gjennom det meste av dieperioden, men mot slutten av denne blir valpene

som regel flyttet til sekundærhi/dagleier i nærheten. Årsakene til dette er ukjent, men mulige forklaringer kan være snøsmelting, menneskelig forstyrrelse, parasitter i hiet eller for å unngå at andre rovdyr skal finne hiet. Fra slutten av april til begynnelsen av juni, når ungene er 3–4 kg og begynner å bli flinke til å bevege seg, forlates hiområdet. Ungene følger mora rundt i territoriet til matlager hun i forveien har etablert. Ennå mens ungene er for små til å jakte blir de forlatt på disse stedene mens mora er ute og jakter. Her er de ofte godt beskyttet av hulrom under større steinblokker, steinurer, berg, eller snøbreer. Allerede i juni begynner ungene å gå på egne oppdagelses-turer og kan bevege seg flere kilometer på egenhånd. De samme hiplassene benyttes ofte flere år på rad. I områder hvor jerven har vært utryddet, men har etablert seg på nytt, er det ofte de samme hiplassene som tidligere ble brukt som igjen benyttes. Det

finnes også eksempler på at døtre har arvet hilokaliteten etter mora når denne har blitt gammel eller har dødd. Dette tyder på at gode hiplasser kan være en begrensende faktor for jerv.

Der hvor jerven finnes, opptrer den alltid i lave tettheter. De tetteste bestandene som er registrert er én jerv per 40 km², mens det noen steder i lavtetthetsbestander bare finnes én jerv per 800 km². Sammenlignet med rovdyr av tilsvarende størrelse, har jerven svært store leveområder. Leveområdene varierer i størrelse med områdets kvalitet, kjønn, sosial status til de forskjellige individer og årstidene. Tisper med unger har de minste leveområder. Ungdyr og svært gamle individer som ikke har noe territorium kan streife over områder på flere tusen kvadratkilometer. Bruken av leveområdene varierer også med årstid. Om vinteren forflytter områdebruken seg

til mer lavereliggende områder trolig fordi det på denne tid finnes større tilgang på byttedyr og åtsler her.

Vår kunnskap om jervens sosiale organisering og utvandring er sparsom. Jerven er solitær som de fleste andre mårdyr, men selv om den er solitær møter den ofte andre artsfrender. Til en viss grad så overlapper områdebruken hos begge kjønn. Innen kjønnene varierer overlapp i områdebruken betydelig, men sesongmessige mønstre ser ut til å forekomme. De fleste hunner med unger har territorier, som spesielt om sommeren overlapper lite med andre tisper med unger. Hunner som ikke har unger kan overlape med andre hunner gjennom hele året. Hannene ser ut til å være mest territoriale i parringsperioden (april til august), mens de i større grad overlapper med hverandre gjennom resten av året. Det nasjonale overvåk-

ingsprogrammet for rovvilt overvåker i dag bestandsstørrelse og bestandsutvikling hos jerv i Norge ved registrering av årlige ynglinger. Denne rapporten gir en oversikt over resultatene fra dette arbeidet som er utført på landsbasis i 2010, og ser disse opp i mot tidligere års resultater.

Materiale og metoder

De årlige yngleregistreringene av jerv i Norge utføres i henhold til *Instruks for yngleregistrering av jerv* utarbeidet av

Tabell 1. Oversikt over utsendte registrerings-skjema for kontroll av tidligere kjente ynglelokaliteter hos jerv i det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr i 2010.

Fylke	Antall skjema utsendt
Finnmark	45
Troms	56
Nordland	61
Nord-Trøndelag	22
Sør-Trøndelag	17
Møre og Romsdal	11
Oppland	18
Hedmark	20
Sogn og Fjordane	5
Sum	255

Tabell 2. Overvåkingsinnsats (km) registrert med GPS i forbindelse med yngleregistrering av jerv i Norge i 2008–2010.

Fylke	2008 Total (km)	2009 Total (km)	2010 Total (km)
Finnmark	20872	22384	27226
Troms	17752	15325	20723
Nordland	20914	26089	31661
Nord-Trøndelag	6574	11410	15581
Sør-Trøndelag	6117	9117	7648
Møre og Romsdal	5003	3121	3741
Oppland	10586	8807	11108
Hedmark	9673	6017	7197
Sogn og Fjordane, Hordaland, Buskerud og Telemark	9636	7781	6009
Sum	107127	110051	130895

Tabell 3. Oversikt over status i 2010 på ynglelokaliteter hos jerv registrert i det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr.

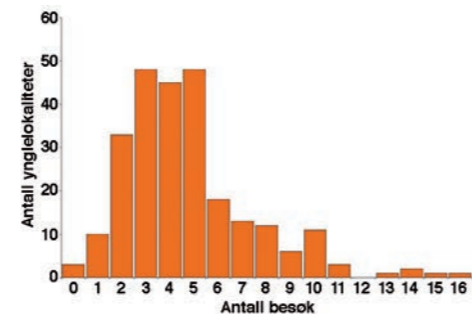
Fylke	Status på ynglelokalitet					Sum
	Dokumentert yngling	Antatt yngling	Usikker yngling	Ingen yngling	Ikke kontrollert	
Finnmark ^{a), b)}	4	2	2	36	1	45
Troms ^{c), d)}	10	7	0	37	2	56
Nordland	9	4	1	47	0	61
Nord-Trøndelag ^{e)}	5	2	0	15	0	22
Sør-Trøndelag ^{a), b), f)}	3	1	0	13	0	17
Møre og Romsdal ^{b)}	2	2	0	7	0	11
Oppland	2	3	0	13	0	18
Hedmark ^{f)}	2	8	0	10	0	20
Sogn og Fjordane	0	0	0	5	0	5
Sum	37	29	3	183	3	255

a) Inkludert en dokumentert ynglelokalitet der tispe og 3 unger er avlivet.
b) Inkludert en dokumentert ynglelokalitet der tispe og 2 unger er avlivet.
c) Inkludert to dokumenterte ynglelokaliteter der tispe og 2 unger er avlivet.
d) Inkludert to dokumenterte ynglelokaliteter der tispe og 1 unge er avlivet.
e) Inkludert en dokumentert ynglelokalitet der 1 unge er avlivet.
f) Inkludert en dokumentert ynglelokalitet der 2 unger er avlivet.

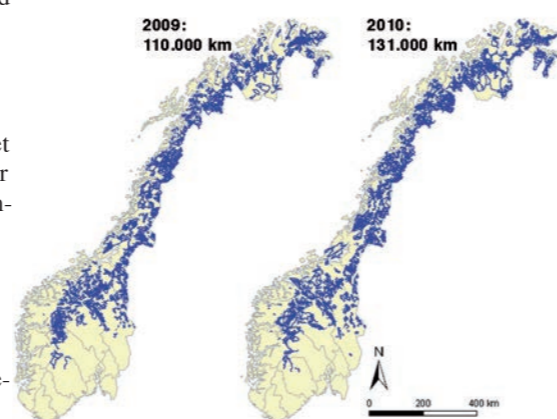
det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt (Andersen & Brøseth 2009, Andersen mfl. 2002, Tovmo & Brøseth 2009). Metoden er basert på en betydelig feltinnsats i registreringsarbeidet. Statens naturoppsyn (SNO) har det regionale ansvaret for arbeidet som utføres av registreringspersonell lokalt (Fjelltjenesten, fjellstyrer, bygdeallmenninger og lokale rovviltkontakter) og av SNO sitt eget personell. Registreringene gjøres på snøføre i perioden 1. mars til ut snøsesongen. I tillegg kommer etterkontroller på barmark (juni–juli) i de tilfeller der ytterligere opplysninger er påkrevd i forbindelse med registreringsarbeidet.

I år ble det utsendt i alt 255 registrerings-skjema for kontroll av tidligere kjente ynglelokaliteter hos jerv fra det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt. Disse ble distribuert til regionale koordinatorene i SNO som vist i tabell 1, og danner grunnlaget for yngleregistreringene av jerv i 2010.

Fra regionalt nivå har det praktiske arbeidet med kontroll av kjente ynglelokaliteter blitt utført av SNO. Dette har enten vært utført av eget SNO-personell eller delegert til lokalt nivå gjennom tjenestekjøp og engasjementskontrakter til for eksempel Statskog ved Fjelltjenesten, fjellstyrer, bygdeallmenninger, lokale rovviltkontakter og privatpersoner med spesialkompetanse. Registreringspersonell har i 2010 foretatt 1204 besøk innenfor kjente ynglelokaliteter av jerv i Norge, en økning på 6,3 % sammenlignet med i fjor (1133 besøk, Brøseth mfl. 2009). Dette tilsvarer et snitt på 4,7 besøk i hver ynglelokalitet (figur 1). Tidligere år har snittet på antall besøk vært: 4,6 i 2009, 4,7 i 2008 og 4,1 i 2007 (Brøseth & Andersen 2007, 2008, Brøseth mfl. 2009). I tillegg til kontroll av kjente lokaliteter har det blitt lagt ned en betydelig innsats i leting etter «nye» ynglelokaliteter.

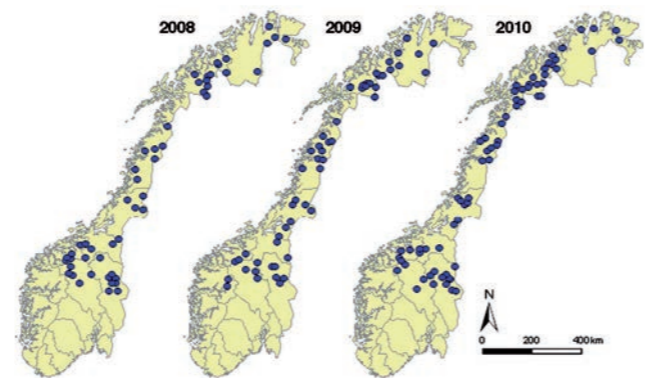
Figur 1. Fordelingen av antall besøk på kjente ynglelokaliteter av jerv i Norge i 2010.

Figur 2. Geografisk fordeling av innsats ved yngleregistrering av jerv i Norge i 2009 og 2010.

Figur 3. Minimum antall ynglinger av jerv i Norge i perioden 2006–2010. Den røde delen av søylene angir påviste ynglinger hvor tispe og/eller valp(ene) er tatt ut. Den horisontale grå linjen angir det nasjonale bestandsmålet på 39 ynglinger.

Figur 4. Kart som viser fordelingen av dokumenterte og antatte ynglinger av jerv i Norge i 2008–2010. I alt er det registrert yngling på 43 lokaliteter i Nord-Norge og 23 i Sør-Norge i 2010.

Tabell 4. Antall registrerte ynglinger i perioden 2008–2010 og et bestandsestimert av minimum antall jerv ett år og eldre i Norge basert på at tispene først yngler som 3-åringer og at ynglefrekvensen er 0,632. Region 1 – omfatter Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Vest-Agder, Region 2 – omfatter Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold, Region 3 – omfatter Oppland, Region 4 – omfatter Østfold, Oslo og Akershus, Region 5 – omfatter Hedmark, Region 6 – omfatter Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag, Region 7 – omfatter Nordland, og Region 8 – omfatter Troms og Finnmark.

Forvaltnings-region	Nasjonalt bestandsmål	2008	2009	2010	Gjennomsnitt	Antall jerv	SE
1	-	0	2	0	0,7	4,3	3,7
2	-	0	0	0	0	-	-
3	4	5	3	5	4,3	27,7	6,1
4	-	0	0	0	0	-	-
5	5	8	5	10	7,7	49,0	11,5
6	10	14	13	15	14	89,5	15,8
7	10	7	11	13	10,3	66,1	14,9
8	10	17	19	23	19,7	125,8	22,4
Sum	39	51	53	66	56,7	362,4	39,9

Også i år er det gjennomført en systematisk registrering av den geografiske fordelingen av leteinnsatsen. Dette har skjedd ved at registreringspersonellet har dokumentert egen leteinnsats (snøscooter, helikopter, ski, truger m.m.) ved bruk av GPS-mottaker. Ved bruk av GPS blir sporløypa lagret i GPSen (track-log), overført til en PC og oversendt til det nasjonale overvåkingsprogrammet. Ved å sammenstille disse på digitale kart er det utarbeidet en detaljert oversikt over hvor registreringene har vært gjennomført (figur 2). I alt summerer den registrerte leteinnsatsen seg til i underkant av 131 000 km i år, en økning på 19 % i forhold til fjoråret (tabell 2).

Fallvilt og jaktmateriale på jerv fra sesongen 2010 er også gjennomgått ved oppsummering av antall ynglinger i forbindelse med overvåking av ynglelokaliteter i Norge i 2010. Yngleregistreringene er også vurdert opp i mot alle registrerte synsobservasjoner av flere jerver i lag siden 1. juni 2010 med tanke på mulige familiegrupper (*Rovvilt-observasjoner* i Rovbase pr. 27.09.2010). Det var registrert fire observasjoner av tispe med valp(er) som var antatt sikker eller dokumentert i Rovbasen. Av disse observasjonene var tre gjort i Sunndal, og kunne knyttes til en allerede dokumentert yngling (NMR-011). Den fjerde observasjonen var gjort i Alta, og medførte oppjustering fra ingen yngling til dokumentert yngling (NFI-027). Eventuelle andre synsobservasjoner av familiegrupper i sommer og høst som per dato ikke er innrapportert i Rovbasen og vurdert kan gi en økning i det endelige antallet ynglinger for 2010.

Ved behandlingen av den siste stortingsmeldingen for rovvilt (*St.meld. nr 15 (2003–2004) Rovvilt i norsk natur, Innst. S.nr. 174*) ble det vedtatt åtte forvaltningsregioner for rovvilt i Norge: Region 1 – som omfatter Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Vest-Agder, Region 2 – som omfatter Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold, Region 3 – som omfatter Oppland, Region 4 – som omfatter Østfold, Oslo og Akershus, Region 5 – som omfatter Hedmark, Region 6 – som

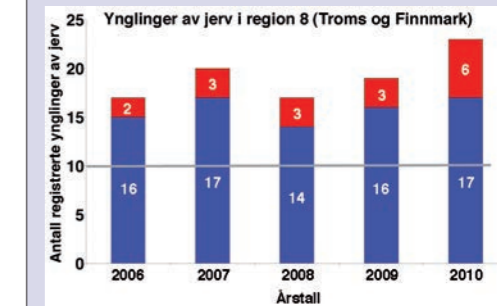
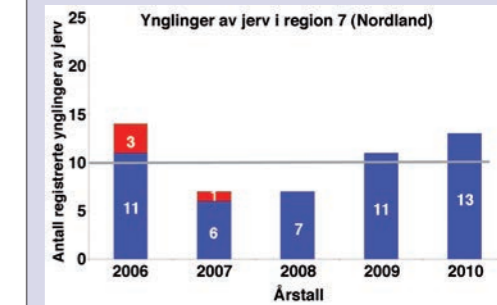
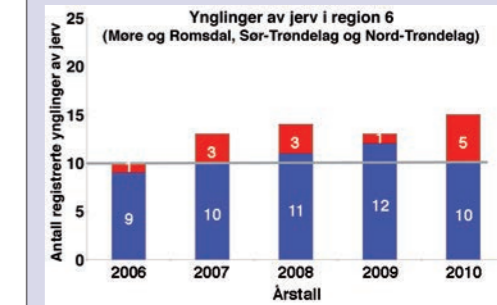
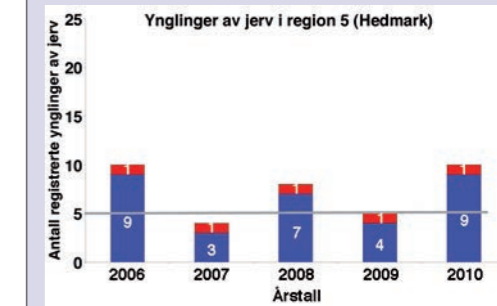
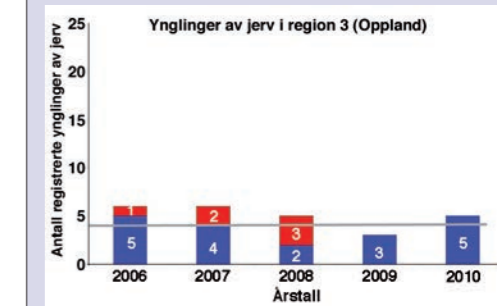
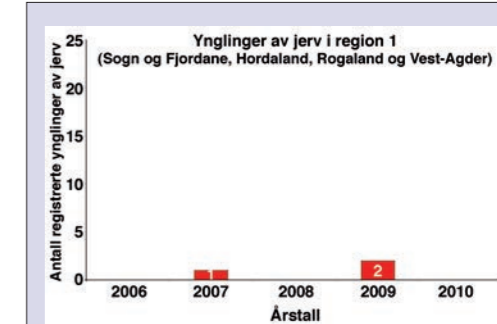
omfatter Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag, Region 7 – som omfatter Nordland, og Region 8 – som omfatter Troms og Finnmark (se figur 6). Vi har ved rapporteringen av ynglinger hos jerv fordelt ynglingen på de åtte ulike regionene og estimert bestandsstørrelsen på våren basert på minimum antall ynglinger i perioden 2008–2010. Den geografiske plasseringen av ynglehiet har vært bestemmende for hvilken rovviltregion ynglingen har blitt klassifisert til. Basert på minimum antall registrerte ynglinger siste treårsperiode estimerer vi bestanden av jerv i Norge ved bruk av metoden beskrevet av Landa mfl. (2001, 1998).

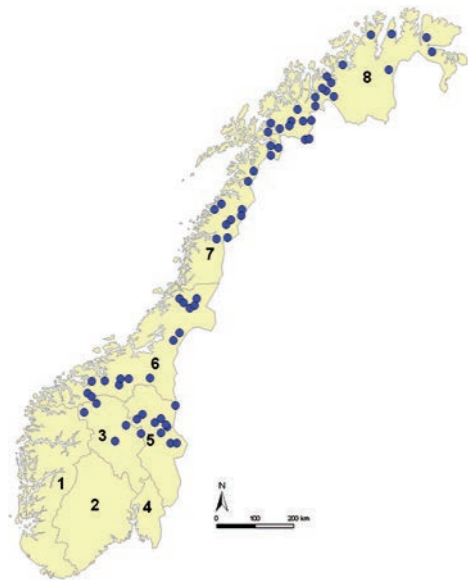
Resultater

Resultatene fra årets yngleregistreringer viser at det på landsbasis er dokumentert eller antatt yngling av jerv på 66 lokaliteter (figur 3). Det er dokumentert eller antatt yngling på 43 lokaliteter i fylkene fra Nord-Trøndelag og nordover, mens det i Sør-Norge er dokumentert eller antatt yngling på 23 lokaliteter (tabell 3, figur 4, 6).

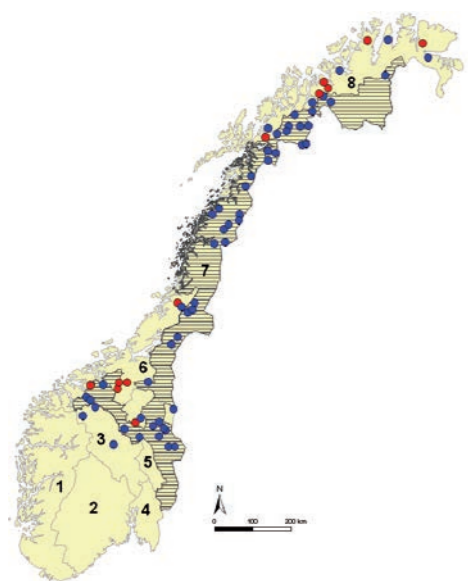
Utviklingen i minimum antall ynglinger i perioden 2006–2010 i de ulike regionene er vist i figur 5. Alle rovviltregionene med fastsatt nasjonalt bestandsmål for regionen på antall ynglinger av jerv ligger over bestandsmålet (tabell 4).

Figur 5. Antall registrerte ynglinger av jerv i perioden 2006–2010 fordelt på rovviltregioner. Den røde delen av søylene angir påviste ynglinger hvor tispe og/eller valp(ene) er tatt ut. Den horisontale grå linjen angir det regionale bestandsmålet.

Figur 6. Forvaltningsregionene og geografisk fordeling av ynglingene av jerv i 2010.

Figur 7. Geografisk fordeling av jerve-ynglingene på landsbasis i 2010 i forhold til yngleområdene for jerv vedtatt av de regionale rovviltneemndene (skraverte områder). Røde sirkler angir påviste ynglinger der tisper og/eller valp(ene) er tatt ut.

Basert på minimum antall ynglinger i perioden 2008–2010 er bestanden av jerv i Norge estimert til 362 ± 40 (SE) voksne individer tidlig på våren 2010 (tabell 4).

Diskusjon

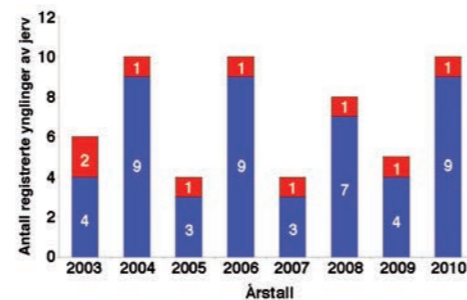
I år ble det påvist 66 dokumenterte eller antatte ynglinger av jerv i Norge. Dette er en økning på 13 ynglinger i forhold til 2009 (Brøseth mfl. 2009). Ser vi på det nasjonale bestandsestimater basert på minimum antall ynglinger de tre siste årene så er det en økning på 32 individer; fra 330 dyr i 2009 til 362 i 2010. Rovviltregion 5 og 8 har de største endringene i antall ynglinger sammenlignet med fjoråret. I

disse regionene er det en økning på henholdsvis fem og fire ynglinger. De andre regionene har en økning eller reduksjon på to ynglinger i forhold til fjoråret.

Økningen i antall ynglinger i region 5 (Hedmark) synes å føye seg inn i et mønster av alternerende høye og lave verdier. I denne regionen kan vi se at det siden 2003 har vært påvist stor variasjon i antall registrerte ynglinger mellom påfølgende år (figur 8). Jervetispene yngler ikke hvert år etter at de har kommet opp i reproduktiv alder (gjennomsnittlig ynglefrequens er 0,63). Det er kjent at ynglefrequensen påvirkes av mattilgangen og den generelle kondisjonen til tisper. I tillegg føder tispene sitt første kull som 2-, 3- eller 4-åring. Denne variasjonen i andelen av tispene som yngler det enkelte år kan være en mulig forklaring på de store mellomårsvariasjonene i antall ynglinger som er påvist i region 5 i løpet av denne perioden.

I region 7 har man i år en økning til 13 ynglinger og treårssnittet for antall ynglinger i regionen ligger i år over bestandsmålet for regionen, etter å ha ligget under bestandsmålet både i 2008 og 2009 (Brøseth & Andersen 2008, Brøseth mfl. 2009). Estimater over antall dyr basert på registrerte ynglinger de tre siste årene indikerer en bestandsøkning på i overkant av ti dyr sammenlignet med estimatet basert på antall ynglinger i perioden 2007–2009 (Brøseth mfl. 2009).

Registreringsforholdene på landsbasis under overvåkingsarbeidet var også i år variable. Dette er trolig ikke til å unngå når alle kjente ynglelokaliteter i vårt langstrakte land må besøkes 4–5 ganger i løpet av registreringsperioden på 3–3½ måneder. Registreringssesongen på snøfjøre var i noen områder preget av ustabile snøforhold som har gjort sporingsforholdene til tider vanskelige, mens andre områder melder om jevnt over gode sporingsforhold og snøfjøre langt utover våren. Antall besøk på lokaliteter og antall kilometer med leteinnsats tyder på en jevnt over bra registrerings sesong. Det totale antallet besøk på kjente ynglelokaliteter har økt med 6,3 % sammenlignet med 2009, mens gjennomsnittlig antall besøk per lokalitet ligger på omtrent samme nivå som i 2009 (fra 4,6 i 2009 til 4,7 i 2010). Sammenlignet med fjoråret ser vi på landsbasis en økning på 19 % i leteinnsatsen i form av antall registrerte kilometer knyttet til ynglere registreringene av jerv. Størst økning er det i Nord-Trøndelag og Troms hvor det er henholdsvis 37 og 35 % økning i forhold til 2009. Den registrerte leteinnsatsen på landsbasis må sees på som et minimum, spesielt i forhold til at tekniske problemer med GPS-utstyret kan ha medført tap av noe data. SNO hadde også i år det over-

Figur 8. Antall registrerte ynglinger i region 5 (Hedmark) i perioden 2003–2010. Den røde delen av søylene angir påviste ynglinger hvor tisper og/eller valp(ene) er tatt ut.

ordnede ansvaret for registreringsarbeidet i hele landet.

Når det gjelder innrapportering, utfylling av skjema og registrering i Rovbasen ser vi også i år en forbedring sammenlignet med tidligere år på dette området. Fotodokumentasjon og utfyllende informasjon i forbindelse med registreringsarbeidet er nødvendig og påkrevd. Dette er nå i all hovedsak vedlagt innsendte ynglere registreringsskjema. For øvrig er, etter vår oppfatning, samhandlingen mellom NINA, de regionale og sentralt rovviltansvarlige i SNO og det lokale registreringsmannskapet meget bra.

Referanser

- Andersen, R. & Brøseth, H. 2009. Instruks for ynglere registrering av jerv – Del B. NINA-notat. 12 s. <http://nidaros.nina.no/Overvaking/Instrukser/Bjerv.pdf>.
- Andersen, R., Landa, A., Brøseth, H. & Linnell, J. D. C. 2002. Instruks for ynglere registrering av jerv – Del A. NINA-notat. 22 s. <http://nidaros.nina.no/Overvaking/Instrukser/Ajerv.pdf>.
- Brøseth, H. & Andersen, R. 2007. Ynglere registreringer av jerv i Norge i 2007. NINA Rapport 295. 20 s Brøseth, H. & Andersen, R. 2008. Ynglere registreringer av jerv i Norge i 2008. NINA Rapport 398. 20 s.
- Brøseth, H., Tovmo, M. & Andersen, R. 2009. Ynglere registreringer av jerv i Norge i 2009. NINA Rapport 508. 20 s.
- Landa, A., Tufto, J., Andersen, R. & Persson, J. 2001. Aktive yngleri hos jerv som bestands estimator basert på nye data om alder for første yngling. NINA-notat. 10 s.
- Landa, A., Tufto, J., Franzén, R., Bø, T., Lindén, M. & Swenson, J. E. 1998. Active wolverine Gulo gulo dens as a minimum population estimator in Scandinavia. *Wildlife Biology* 4: 159–168.
- Tovmo, M. & Brøseth, H. 2009. Instruks for ynglere registrering av jerv – Del C. NINA-notat. 10 s. <http://nidaros.nina.no/Overvaking/Instrukser/Cjerv.pdf>.

Potensielt 7–8 år til måloppnåelse for bjørn

Det skandinaviske bjørneprosjektet har framlagt en rapport på oppdrag fra Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning der man sammenstiller kunnskap om bjørnens status og økologi i Skandinavia. Foruten grunnleggende økologi om bjørnen, vurderer rapporten bjørnebestandens levedyktighet og forholdet mellom bjørn og menneske. Her følger et utdrag om framtidssiktene i Norge:

Bjørnens status i Sveriges rødliste for 2010 er LC (levedyktig) siden bjørneprosjektet har beregnet en bestandsstørrelse på ca 3.300 (2.968–3.667) i 2008 med en årlig økning på 4,4 %. Bjørnens status i Finlands rødliste fra 2000 er nær truet (NT), men bjørnestammen er økende også der, og bestanden er beregnet til ca 800–1000 individer. I Norge er bjørnen listet som sterkt truet (EN) i rødlisten fra 2006, og den ville ha blitt listet som kritisk truet (CR) om ikke nabolandenes bestander hadde vært så store. Bjørnebestanden er imidlertid i vekst også i Norge. Bjørnens status er sterkt avhengig av menneskenes toleransenivå, noe som gjør det vanskelig å spå den fremtidige utviklingen. Her kommer vi med noen forsiktige spådommer basert på gjeldende politikk og bjørnens atferd.

I motsetning til den svenske Riksdagen har Stortinget vedtatt klare og spesifikke politiske mål for bjørn i Norge: 15 årlige ynglinger fordelt på fire spesifiserte forvaltningsregioner for rovvilt. Et viktig spørsmål for forvaltningen er hvor mange individer dette tilsvarer. Modellen som er brukt for å beregne antall ynglinger pr. dokumenterte binne i Norge kan også brukes for å beregne antall binner av alle aldrer pr. yngling. Modellen beregnet 5,6 og 7,5 ynglinger (uten å ta hensyn til andelen av hjemmeområdet i et naboland) fra henholdsvis 40 og 49 binner i 2008 og 2009. Dette betyr henholdsvis 7,14 og 6,53 binner pr. yngling. For 15 årlige ynglinger, blir dette henholdsvis 107 og 98 binner av alle aldrer ved oppnåelse av bestandsmålet i Norge.

Bjørnebestanden i Sverige har en ca 50:50 kjønnsfordeling, hvilket betyr at ca 100–110 binner ville tilsvare totalt ca 200–220 bjørn av alle alders- og kjønns kategorier (13–14,3 bjørn totalt pr. yngling). Situasjonen er annerledes i Norge siden bestanden her er i randsonen til bestandene i nabolandene. Nesten alle hannbjørnene vandrer ut fra morens område, og de kan vandre svært lange strekninger (maksimum ca. 500 km). Dette er i motsetning til binner som vanligvis etablerer et hjemmeområde som overlapper med morens hjemmeområde i varierende grad, og som dermed ikke vandrer så langt (maksimum 90 km). Dette betyr at kjønns-

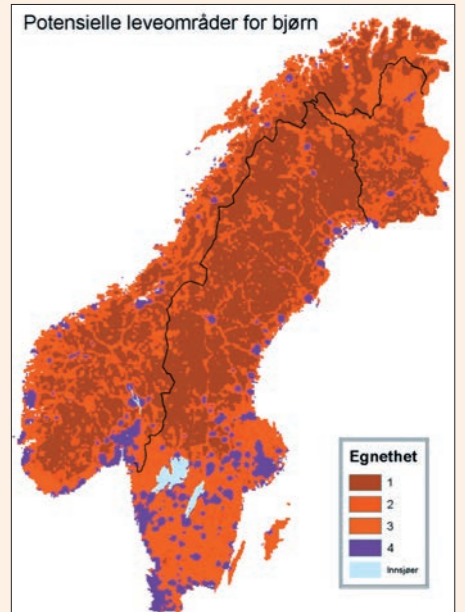
fordelingen i den norske randbestanden har en overvekt av hanner. Dette vises klart fra Bioforsk sine DNA-analyser med henholdsvis 67 % og 70 % hanner i 2008 og 2009. Det er derfor vanskelig å beregne hvor mange bjørner totalt i Norge som ville tilsvare 100–110 binner. Grunnen er den skjeve kjønnsfordelingen. Men en annen årsak til at dette vil bli vanskelig er den politiske beslutningen om at det ikke skal etableres ynglende binner i de fire forvaltningsregionene for rovvilt som ikke har et mål for årlige ynglinger av bjørn, og at terskelen for felling av bjørn skal være lav i disse regionene. Dette betyr at kjønnsfordelingen i Norge er avhengig av fellingspolitikken, spesielt i regionene uten et mål for årlige ynglinger, fordi jo høyere fellingstrykket er der, jo nærmere 50:50 blir kjønnsfordelingen i regionene med mål for årlige ynglinger og landet for øvrig ved måloppnåelsen.

Bjørneprosjektet har dokumentert størrelse på hjemmeområdene hos de forskjellige bjørnekategoriene til å være: 800–1.100 km² for voksne hanner, 220–280 km² for enslige binner og 120–140 km² for binner med årsunger (gjennomsnittsverdier for henholdsvis våre sørlige og nordlige studieområder). Det er imidlertid vanskelig å beregne hvor stort areal som behøves for å huse et gitt antall bjørn, blant annet fordi hjemmeområdene til beslektede binner overlapper, hannenes hjemmeområder overlapper med binneres og med andre hannbjørners hjemmeområder, og hjemmeområdestørrelsene varierer med bestands tettheten. I bjørneprosjektets studieområde i Dalarna–Gävleborg–Hedmark har vi beregnet en total bestand på ca. 223 bjørn (188–282) fordelt på 7.328 km², som tilsvarer 30 bjørn pr. 1.000 km². Området er et kjerneområde for binner, men inkluderer også deler med relativt lav bjørnetetthet, slik som i østlige Hedmark. Til sammenligning har Jämtlands län, med høye bjørnetettheter i kjerneområder for binner og andre områder med lite eller ingen bjørn, en bestand på ca. 1.000 bjørn fordelt på 49.444 km², noe som tilsvarer 20 bjørn pr. 1000 km². Med denne tettheten ville det kreves ca 11.000 km² for å huse 220 bjørn. Ett annet problem er at bjørnetetthet avtar mot nord. Den gjennomsnittlige tettheten i vårt sørlige studieområde er 29,3 (maksimum over 60) bjørn pr. 1.000 km², mens i det nordlige området er det 11,3 (maksimum 30).

Hvis vi antar at en yngling motsvarer 5,6–7,5 binner av alle aldrer, en kjønnsfordeling på 50:50, tettheter på 20 og 30 bjørn pr. 1.000 km² innenfor kjerneområder for binner i region 5 og 6 og tettheter på 10 og 15 bjørn pr. 1.000 km² i region 7 og 8, kan vi beregne omtrent hvor store arealer som er nødvendig for å oppnå dagens mål for årlige bjørneynglinger i de forskjellige forvaltningsregionene for rovvilt. Resultatet

Mer fra rapporten:

I perioden 1985–95 hadde bjørnebestanden i Sverige den høyeste vekstraten som er dokumentert for brunbjørn i verden, med 16 % årlig økning i sør og 14 % i nord. Dette var en periode med svært lav avskytning i Sverige, bare 25–50 ble skutt årlig i hele landet, mot 281 i 2010. Man kan legge disse vekstratene til grunn for å beregne den absolutt korteste tiden som ville kreves for å oppnå målene [i Norge] med utgangspunkt i dagens nivå. Resultatene viser at måloppnåelse er mulig innen 7–8 år i alle regionene og landet som helhet, bortsett fra i Region 7 [Nordland]. Disse beregningene forutsetter en lavest mulig avskytning, sannsynligvis også i nærliggende områder i nabolandene. Beregningene tar ikke hensyn til innvandring fra nabolandene.

Kart over distribusjon av potensielle leveområder for bjørn i Skandinavia, delt opp i fire grader av egnethet.

av denne beregningen ligger mellom 1 og 16 % av alle forvaltningsregionenes arealer. Det er viktig å poengtere at dette gjelder kun for binneområder og ikke områder med kun hannbjørn utenfor disse, og at arealbehov kan være større i region 8 enn vi har beregnet om bjørnetettheten der er lavere enn vi har antatt.

Utdrag fra: Swenson, J. E., Støen, O.-G., Zedrosser, A., Kindberg, J., Brunberg, J. E., Arnemo, J. M. og Sahlén, V. 2010. Bjørnens status og økologi i Skandinavia. Rapport fra Det skandinaviske bjørneprosjektet til Miljøverndepartementet. Rapport 2010 – 3 fra Det skandinaviske bjørneprosjektet. http://www.bearproject.info/uploads/publications/2010_3_Bjornen_i_Skandinavia.pdf

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Restsalg gaupeskjorte

Kun str. S
Pris kr 100 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Stig Anderson
Erik Munchs v. 8, 4823 Nedenes
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Styremedlem
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Otto Frengen, Havsteinflata 17 D, 7021 Trondheim
mob 94 79 53 64

Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
p. 72 49 63 91, mob 48 17 79 73

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Gommessv. 139, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

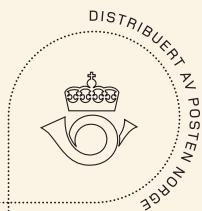
Kontingentsatser 2011

Seniormedlem	min. kr 250
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 300
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 100
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 250
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 300):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

